(د لوی اقتصادي اسلامي عالم عبدالرحمن
ابن خلدون نظر د ځمکې د کُرې
د موجودیت او اقلیمونو په هکله)

د مقدمې کتاب څخه یو فصل 👆
ترتیب کوونکی: عثمان غني زابلي

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو له ځينو ځنډو نه يې اوبه ور ټولې کړې. له دې نه دا شک پيدا کېږي چې اوبه د ځمکې لاندې دي چې دا سمه نه ده ځکه چې د ځمکې لاندې د هغو مرکز دی او د ځمکې اړخونه د مرکز د جاذبې د ثقل په سبب د مرکز په لور ور مايل دي او هغه اوبه چې ځمکه پکې را ايساره ده هغه د ځمکې پر مخ دي، البته په يوه حساب تر ځمکې لاندې هم دي.

د ځمکې نيمايي برخه پرانيستې ده

د ځمکې هغه برخه چې په اوبو بېله شوې ده نيمايي ده او له څلورو خواوو په اوبو کې را ايساره ده، دې ته محيط سمندر وايو، عجميان لبلابه اوقيانوس ورته وايي، دې ته توره اوسره بحيره هم وايي.

د ځمکې څومره برخه اباده ده

د ځمکې هغه نيمه کره چې اوبه ترې لرې شوې دي اباده هم ده او شاړه هم ده. شاړه يې تر ابادۍ زياته ده، جنوبي برخه يې تر شمالي هغې زياته شاړه او غير اباده ده. د ځمکې په کره کې اباده برخه په شمالي برخه کې ډېره ده چې د کروي سطحې په بڼه ده. سويل لوری د استوا پر کرښه ختمېږي او شمالي لوری په شمالي کرښه پای مومي. چې شا ته يې غر دی چې د هغو او اوقيانوس سمندر تر منځ ولاړ دی. د هغو په منځ کې ياجوج او ماجوج دېوال هم موندل کېږي. دغه غر د ختيځ لور ته غځېدلی دی او له ختيځ او لوېديځ دواړو لوريو راځي تر محيط سمندر پورې رسېږي، خلک د ځمکې د پرانيستې په اړه وايي چې د کرې نيمايي بلکې ترې کمه ده، او د دې پرانيستې برخې ۱/۴ برخه اباده ده.

د څلورمې برخې اووه برخې يا اقليمونه

دغه څلورمه برخه د اوسېدو وړ چې اباده ده په اوو اقليمونو وېشل شوې ده.

د استوا کرښه، د البروج سيمه او معدل النهار

د استوا کرښه ځمکه له ختيځه تر لوېديځه په دوو برخو وېشي، دې ته د ځمکې اوږدوالی وايي، د ځمکې پر مخ دا تر ټولو لويه فرضي کرښه ده، لکه په اسمان کې چې تر ټولو لويه کرښه د البروج سيمه يا معدل النهار دی. البروج سيمه په ۳۶۰ درجو وېشل شوې ده، يوه درجه يې د ځمکې پر مخ د مزله په کچه ۲۵ فرسخه ده، هر فرسخ ۱۲ زره گزه دی (يو ميل څلور زره گزه دی) په دې حساب يو فرسخ درې ميله او پنځه سوه گزه راځي، يو گز ۱۲۴ انگل او يو انگل له اوو وربشو سره مساوي دی چې په اوږدو يو له بل سره څوکه په څوکه کېښودل شي، له معدل النهار دايرې نه چې د ځمکې د استوا کرښې په مقابل کې ده او اسمان په دوو برخو وېشي او د دواړو قطبونو تر منځ ۹۰ درجې واټن دی، خو په شمال کې نفوس د استوا کرښې تر ۶۴ درجې پورې دی اونوره برخه يې شاړه ده ځکه چې هلته ډېره يخني ده او اوبه کنگل دي، لکه په جنوب کې چې د ډېرې تودوخې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبب بلکل استوګنه نه شته، موږ به انشاالله دغه ټولې خبرې په تفصيل يادې کړو. بيا به د دې ابادۍ برخې څلور خواوې، او په هغو کې چې څومره لوی او واړه ښارونه، غرونه، سيندونه، وياله، ځنګلونه او دښتې دي، (لکه بطليموس چې د جغرافيې په اثر کې او وروسته د زخار کتاب ليکوال بيان کړي دي) هغه يې په اوو برخو وېشلې چې اووه اقليمه ورته وايي. دغه برخې د ختيځ او لوېديځ تر منځ په فرضي کرښو په نښه شوې دي چې په سور کې يو شان دي خو په اوږدوالي کې توپير لري. لومړی حصه له دوهمې لويه ده او دوهمه تر دريمې. چې وروسته بيا وړې کېږي او اوومه برخه تر ټولو وړوکې ده، ځکه چې دا د دې دايرې غوښتنه ده چې د ځمکې له کرښې څخه د اوبو د لرې کېدو په سبب په ځمکه کې پيدا شوې ده.

هره برخه لس ټوټې ده

د جغرافيې پوهانو په اند هره برخه له ختيځه تر لوېديزه پورې په لسو لسو ټوټو وېشل شوې ده، او د هرې ټوټې او په هغو کې د شته نفوسو په باب خبرې ليکل شوې دي.

د روم سمندرګی يا بحيره

د جغرافيې پوهان وايي د محيط سمندر په څلورمه برخه کې لوېديز لوري ته د روم بحيره راوتلې ده، او د ۱۲ ميلو په شاو خوا کې د يوه تنګ خليج په بڼه د طنجه او طريف په منځ کې پيلېږي. دې ته زقاق هم وايي او بيا وړاندې درومي او پراخېږي تر دې چې شپږ سوه مايله سورروره شي او د څلورمې برخې د څلورمې ټوټې په پای کې له پيله ۱۱٦۰ فرسخه لاره وهي او ختمېږي. د دې پر څنډو شام، سوريه او عراق پراته دي، او جنوب لور ته يې لوېديځې څنډې دي، لومړی څنډه يې طنجه ده چې د زقاق خليج ته نږدې ده، بيا تر اسکندريې پورې د برقه ساحل دی، په همدې ډول يې شمالي لوري ته د قسطنطنيې څنډې دي چې تر خليج وړاندې دي، بيا بنادقه، بيا روما او وروسته فرنګستان. بيا د اندلس څنډه تر طريف پورې غځېدلې او له طنجې نه وړاندې زقاق ته نږدې شته ده، دې ته د روم سمندرګی او د شام بحيره هم وايي، په دې کې لوی لوی ټاپوګان لکه اقريطش (کرېټ، قبرص، سايپرس يا يونان) صقليه (سسلي) هيورقه او سردانيه اباد دي.

د قسطنطنيې خليج

د جغرافيې پوهان وايي چې د محيط سمندر شمال لوري ته له دوو سمندرونو دوه نور خليجونه راوځي، يو د قسطنطنيې خليج د مديترانې په سمندرګي کې چې له يو فرلانګ تنګ سور څخه پيلېږي (چې غېښي يې له يوې څنډې بلې څنډې ته رسېږي) او د درې سمندرونو تر څنګ تېرېږي او قسطنطنيې له خليج سره يو ځای کېږي، دغه مهال يې سور شپږ ميلو ته رسېږي او تر ٦۰ ميلو پورې بهېږي، دې ته د قسطنطنيې خليج وايي، بيا د دې له خولې څخه يو بل سمندر راووځي چې سور يې شپږ ميله دی دا په نيطش سمندر کې دوام کوي دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر دلته د ختیځ لور ته لاره بدلوي له هرقله سیمې نه تېرېږي او د خزريه (قزوين) تر ښارونو پورې رسېږي او ختمېږي، له پيله يې اوږدوالی ۱۳ سوه ميله دی او پر څنډو يې رومي، ترکي، برجان او روس اباد دي.

بنادقه خليج

د روم بحيرې له دوهم خليج نه د ونيز (بنادقه) دوهم سمندر د روم شمال لوري ته وتلی او غرونو ته چې ورسېږي د لوېديځ لوري ته د بنادقه ښارونو په لور راګرځي او له پيله يوولس ساعته مزل کوي، د انګلايه ښارونو ته له رسېدو سره پای مومي. د دې داوړو غاړو ته د بنادقه او رومي قومونه اوسېږي او د بنادقه (ونيز) خليج ورته وايي.

د چين سمندر، د هند سمندر او د حبشې سمندر

د جغرافيې پوهان وايي د محيط سمندر له ختيځ لوري نه د استوا کرښې شمال لور ته ۱۳ درجې وړاندې يو ډېر لوی او پراخ سمندر وځي او يو څه جنوب لوري ته چې لاړ شي لومړي اقليم ته رسېږي، بيا له همدې ځايه د لوېديز لوري ته ګرځي چې د همدې ساحې په پنځمه برخه کې د حبشيانو او زنګيانو د باب المندب په ښارونو کې د پيل له خولې څخه څلور زره فرسخه لاره وهي او پای مومي، دې ته د چين سمندر، د هند سمندر او د حبشې سمندر وايي او جنوب لور ته يې د بربريانو او زنګيانو ښارونه دي چې امرالقيس يې په خپلو شعرونو کې يادونه کړې، دغه بربريان هغه نه دي چې مغربي قبيلې ورته ويل کېږي. بيا موغاديشو ښار دی بيا سفاله ښار او د وقواق سيمه ده او نور قومونه هم شته، وروسته بيا ابادي نشته او پاتې سيمه شاړه او له اوسېدونکيو تشه ده. او بيا د دې سمندر شمال لوري ته له خولې څخه پاس د چين هېواد دی، بيا هند دی، بيا سند دی او ورپسې احقاف، زبيده او نور د يمن غاړې دي چې د هغو له پايته رسېدو وروسته د زنګيانو سيمه ده.

د قلزم سمندر او د سويز کانال

وايي چې د حبشې سمندر نه دوه نور سمندرونه وتلي دي، يو يې په وروستي سر کې چې باب المندب ته نېږدې دی وتلی دی چې پيل يې له وړوکي خليج نه شوی دی. وروسته کرار کرار په لوی سمندر بدلېږي، دا د شمال لوېديز لور ته وځي تر دې چې له پيله تر ۱۴ سوه ميله واټن وهلو وروسته د دوهمې برخې په پنځمه ټوټه کې قلزم ته نږدې پای مومي، دې ته د قلزم او سويز سمندر (کانال) وايي. د دې او مصر د فسطاط تر منځ درې پړاوه دي. د همدې ختيځ اړخ ته د يمن څنډې دي، بيا حجاز او جده دي او په وروستۍ برخه کې يې مدين، آمله او فاران دي، لوېديځ لوري ته د صعيد، عيذاب، سواکن او زيلع څنډې دي او له پيل سره يې د حبشيانو ښار دی، د دې د شا لوري غاړه قلزم ته نږدې د روم سمندر هغې برخې ته چې عريش ته نږدې ده مخامخ ده، د دواړو تر منځ نږدې شپږ پړاوه واټن دی د اسلام پاچاهانو او تر دوی وړاندې پاچاهانو د دغو دوو سمندرونو تر منځ و چې ځمکې د کيندلو او د دواړو د يو ځای کولو ارادې درلودې چې تر اوسه دغه خوب رښتيا نه شو.
(اوس د سويز کانال کيندل شوی دی او د نړۍ له مشهورو کانالونو او سوداګريزو لارو څخه دی. پښتو ژباړن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سور خلیج یا د فارس سمندر

له حبشي سمندر نه راوتلی بل سمندر چې اخضر خلیج ورته وايي د سند او د یمن د څنډو تر منځ لاره باسي او شمال لوري ته لر لوېدیځ اړخ ته وځي ابله ته چې د بصرې له څنډو څخه ده د دوهمې برخې په شپږمه ټوټه کې د پیل له خولې څخه تر څلور سوه څلوېښت فرسخه واټن وهلو وروسته پای مومي دا د فارس سمندر په نامه یادوي. د دې ختیځ لوري سند، مکران، کرمان، فارس او ابله څنډې دي او لوېدیځ لوري ته یې په وروستی برخه بحرین، یمامه، عمان، شحر (حضرالموت) اباد دي په پیل کې یې یمني احقاف دي.

د عربو ټاپو وزمه

د عربو ټاپو وزمه د قلزم سمندر او فارس سمندر تر منځ ده، چېرته چې سمندر د وچې لور ته ننوتلی دی د هغو په جنوب کې د هند سمندر، لوېدیز ته یې د قلزم سمندر او ختیځ ته یې د فارس سمندر دی.

د عربو ټاپو وزمې پراخوالی

د عربو ټاپو وزمې پراخوالی د شام او بصرې له منځه تر عراقه ۱۵ سوه میله دی، په دې کې کوفه، قادسیه، بغداد، د کسرا ماڼۍ او حیره شته دي، پر دې سر بېره عجمي قومونه دي لکه ترکان، خزر او نور په عربو کې د حجاز سیمه لوېدیځ لوري ته ده او یمامه، بحرین او عمان ختیځ لوري ته ده او د یمن سیمه او څنډې یې سهیل لوري ته د حبشي سمندر ته دي.

د جرجان او طبرستان سمندر

وایي چې په دې ډک جهان کې په شمالي کونج کې د دیلم په سیمه کې له ټولو سمندرونو څخه بیل یو بل سمندر هم شته چې د جرجان او طبرستان سمندر ورته وايي سور یې شپږ سوه میله او اږوده یې زر میله دي، د هغو لوېدیځ لوري ته اذربایجان، دیلم او ختیځ ته یې ترکیه او د خوارزم سیمه ده سهیل لوري ته یې طبرستان او شمال ته یې خزر دلان سیمه ده، دا هغه مشهور سمندرونه دي چې د جغرافیې پوهان یې یادونه کوي.

د ابادې نړۍ سیندونه

وایي چې د ابادې نړۍ په برخه کې زیات سیندونه دي، نیل، فرات، دجله او جیحون یانې د بلخ سیندونه د استوا له کرښې ۱۶ درجې لرې د لومړۍ برخې د څلورمې ټوټې د قمر غره په نامه له یوه لوی غره نه سرچینه اخلي، په ټوله څمکه کې تر دې جگ غر نشته، ډېر سیندونه ترې بهېږي په ځایي جهیلونو کې ور تویېږي او ځینې له نورو سمندرونو سره یو ځای کېږي، چې بیا له هغو سمندرونو څخه ډېر سیندونه بهېږي او ټول د استوا کرښې سره له غره نه لس پړاوه شا ته په یوه سمندرگي کې ورتویېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیل سیند

بیا له دې سمندر نه دوه سیندونه روانېږي یو د شمال لور ته بهېږي او بیا د مصر له ښارونو تېرېږي او په څو څانگو وېشل کېږي، هرې څانگې ته یې خلیج وایي دا ټولې څانگې بیا د روم په سمندرگي کې د اسکندریې سره ورلوېږي دې ته نیل دریاب وایي.

د دې ختیځ لوري ته صعید او لوېدیز لوري ته یې الواحات اباد دي، دوهم سیند د لوېدیز په لور درومي او په همغه لور بهېږي او محیط سمندر ته ورلوېږي هغه ته د سوډان دریاب وایي، ټول سوډاني قومونه د دې دریاب دواړو غاړو ته مېشت دي.

د فرات سیند

د فرات سیند د پنځم اقلیم په شپږمه برخه کې د ارمنیا له ښارونو راوځي په سهیل کې د روم او ملطیه له سیمو څخه تر منهج پورې بهېږي، له صفین نه رقې ته، بیا له کوفې تېرېږي او د بصرې او واسط په منځ کې د بطحا په ډېرینه سیمه کې پای مومي او د حبشې له سیند سره یو ځای کېږي. په لاره کې زیاتره مرستیال سیندونه ورسره یو ځای کېږي او له دې نه بیا واړه واړه سیندونه جلا کېږي چې دجلې ته ننوزي.

د دجلې سیند

دجله اصلاً یو سیند دی چې د ارمنیا په سیمه کې دی، دا سهیل لوري ته له موصل، اذربایجان او بغداد نه تېرېږي او په څو څانگو وېشل کېږي، چې د بصرې له سمندرگي سره یو ځای کېږی او بیا د فارس خلیج ته لوېږي.
د فارس سمندر (خلیج) د ختیځ لور ته د فرات سیند ښي لور ته دی. په دې کې ډېر مرستندوی خوړونه له هر لوري راځي او ورسره یو ځای کېږي.
د دجلې او فرات په منځ کې موصل ښار دی، که هغو ته د فرات له دواړو غاړو ور وگورې نو مخامخ شام (سوریه) دی، که د دجلې له ساحله ورته وگورې نو مخامخ اذربایجان دی.

جیحون سیند

جیحون سیند د دریم اقلیم په اتمه برخه کې په بلخ کې له ډېرو چینو څخه سرچینه اخلي، له دې سره لوی لوی مرستیال سیندونه ملگري کېږي. دغه سیند له سهیل لوري څخه د شمال لوري ته له خراسان نه وځي او د خوارزم پنځم اقلیم اتمې برخې ته رسېږي او بیا د جرجانیه (اورال) په بحیره کې تویېږي. د جرجانیې سمندرگی د جرجان ښار نه لاندې د یوې میاشتې مزله په واټن پروت دی.
په دې سیند کې د فرغاني سیند او د شاش سیند لوېږي چې له ترکستان نه راوځي د جیحون سیند لوېدیز لوري ته د خراسان او خوارزم سیمه ده، ختیځ لوري ته یې بخارا، ترمذ او سمرقند دي، شا ته یې ترکستان او فرغانه او خزلجیه او نور عجمي قامونه مېشت دي. دغه ټوله جغرافیه بطلیموس په خپل کتاب کې او شریف په زخار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې بیان کړې ده. هغوی په نقشه کې د ابادۍ نړۍ ټول غرونه، ښارونه او دښتې ښودلې دي چې له هره حیثه بشپړ دی چې د بحث د اوږدوالي له وېرې يې دلته د راوړلو اړتیا نه وینو. پر دې سربېره زموږ موضوع مغرب دی چې د بربریانو هېواد دی او په ختیځ کې یوازې د عربو ټاټوبی زموږ د بحث موضوع ده.

د دوهمې مقدمې پایله

د ځمکې شمالي څلورمه برخه د سهیلي څلورمې برخې په پرتله ولې ډېره اباده ده؟ د دې د سببونو او لاملونو يادونه

په لومړۍ او دوهمه برخه کې ابادي ډېره لږه ده

موږ ته له لیدو او پرله پسې خبرونو څخه معلومېږي چې په لومړۍ او دوهمه برخه کې د نورو په پرتله اوسېدونکي ډېر لږ دي. دوهم دا چې په هغو ځمکو کې ځنګلونه، دښتې او شګلنې سیمې هم ډېرې دي او د هغو دواړو ختیځ ته د هند سمندر هم پروت دی، د هغو دوو برخو قومونه او نفوس ډېر زيات نه دی او لوی او واړه ښارونه يې هم لږ دي، خو دریمه، څلورمه او ورپسې نورې برخې د هغو په څېر نه دي، په هغو کې ښارونه او د ریګونو سیمې ډېرې لږې دي چې د نشت په حساب دي او په هغو کې ډېر ولسونه اباد دي، د وګړو شمېر يې ډېر دی، لوی او واړه ښارونه يې بې شمېره دي، له دریمې تر شپږمې برخې پورې پرلپسې ابادۍ دي.

جنوبي برخه شاړه ده

سهیلي برخه بشپړه له ابادۍ تشه ده، ډېرو پوهانو د دې سبب د هغه ځای له زغمه وتلې تودوخه بللې ده. لمر تقریباً پر تندي ولاړ وي، چې لږ کوږ شي هم بس په اوړو کې د مالګې هومره. راځئ دا په یوه دلیل کې تشریح کړو. په دې دلیل کې به پر دې هم وپوهېږو چې د شمال تر دریمې برخې پورې د وګړو شمېر ولې زيات دی؟ وګورئ جنوبي او شمالي قطبونه چې پر خپل افق وي، نو په اسمان کې يې یوه تر ټولو لویه فرضي دايره (د نصف النهار دایره) منلې ده دغه دایره اسمان په دوو مساوي برخو وېشي. پر اسمان چې له ختیځه تر لوېدیځه خومره دایرې فرض کړای شوې، په هغو ټولو کې نصف النهار دایره ستره ده او نورې ټولې ترې وړې دي، د فزیک د علم زده کوونکي پوهېږي چې تر ټولو اوچت اسمان (مدار) په ۲۴ ساعتونو کې له ختیځه د لوېدیځ په لور خوځېږي او یو ځل دوره بشپړوي، له دې سره جوخت دننه نور اسمانونه هم ګرځي او دورې وهي، د اسمان د ۲۴ ساعتونو حرکت لیدل کېدای شي، همدارنګه د فزیک علم ثابتوي چې نورې سیارې هم په خپل خپل مدار (اسمان) کې حرکت کوي، خو د دوی حرکت د لومړني اسمان د حرکت پر خلاف دی، په دې مانا چې له لوېدیځ لورې څخه د ختیځ په لور دی. بیا د حرکت د ګړندیوالي او ورو والي په اعتبار د ستوریو په دورو کې توپیر دی. په خپل خپل اسمان کې د دې ستوریو د حرکت خپل مدارونه دي. چې د فلک البروج په دايره کې دي. دغه دايره په ۱۲ برخو وېشل شوې ده، او د نصف النهار دايره يې په دوو مخامخ نقطو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوټه کړې او ترې تېرېږي. دغه دوه ټکي د حمل او میزان په لومړیو کې دي. داسې وګڼئ چې نصف النهار دایره د فلک البروج دایره په دوو مساوي برخو وېشي، یوه برخه یې د نصف النهار شمال لوري ته ده او بله برخه یې له تلې (میزان) څخه د کب (حوت) تر پایه سهیلي لور ته ده، کله چې د ځمکې په ټولو ګوټونو کې دواړه قطبونه په اسمان کې وي نو د ځمکې پر مخ د نصف النهار دایرې په میدان کې یوه ګرده کرښه فرض کړئ، دغه کرښه له لوېدیز څخه د ختیځ په لور فرض کېږي، دې ته د استوا کرښه وايي، د جغرافيې پوهان وايي چې د رصدخانو له مخې دغه کرښه د لومړي اقلیم له پیل څخه پیلېږي. دغه ډول چې د کرښې شمال لوري ته په کوم لحاظ وګړي زیات دي په هماغه کچه شمالي قطب ته پورته کېږي تر دې چې تر ۶۴ درجو پورې پورته درومي، دا د اوومې برخې وروستۍ برخه ده. او دلته ابادي ختمېږي او کله چې لمر په ۹۰ درجو ودرېږي یانې پر نصف النهار ودرېږي، شپږ شمالي برجونه د ځمکې له مخ نه پاس وي او شپږ جنوبي یې د ځمکې له مخ نه لاندې وي.

د ۶۴ او ۹۰ درجو تر منځ ابادي نشته

د ۶۴ او ۹۰ درجو تر منځ ژوند ناشونی دی ځکه چې د دغو درجو تر منځ د تودوخې او یخنۍ تر منځ یوه اوږده موده ده، ځکه چې لمر د حمل او تلې سرته ور داخل شي نو هغه د استوا پر کرښه او هلته د خلکو د تندیو پر سر وي، بیا له دې ځایه د چنګاښ او مرغومي تر سرونو پورې رسېږي د دې وروستی حد واټن د نصف النهار ۲۴ درجې ده، بیا چې څومره له شمالي قطب نه لمر لرې کېږي همدومره د نصف النهار دایره له تندي نه د جنوب په لور دړومي، په همدې انډول د چنګاښ تر میاشتې پورې شمالي برج د سر لوري ته دړومي او په همدې تناسب تر مرغومي پورې لاندې دړومي ځکه چې دواړه ډوله میاشتې د استوا پر کرښه د سر لوري ته شته دي، د لمر د شمال لور ته تر چنګاښ میاشتې پورې تر وروستي حده د تندي سر ته راځي، په کومو ځایونو کې چې عرض البلد ۲۴ درجې دي لکه حجاز او نور دلته همداسې وي، او که د شمالي قطب تر ۲۴ درجو زیات اوچت شي نو لمر د تندي سر ته نه راځي بلکې جنوبي لوري ته ورختمېږي او تر ۶۴ درجو پورې هماغسې تېتېږي، دلته نو د ډېرې یخنۍ په سبب او تر اوږدې مودې پورې د تودوخې نشتوالي په سبب د حیواناتو د شتون امکان نشته. بیا لمر چې نېغ د تندي سر ته راځي او وړانګې یې عمودي لوېږي او په نورو وختونو کې یې کږې په یوه زاویه وړانګې لوېږي چې منفرجه او یا حاده زاویه راځي کله چې د رڼا وړانګې سیده لوېږي رڼا زیاته وي او ښه خپرېږي او چې په کږه کرښه لوېږي، څومره چې دغه کرښه کږه وي همدومره د رڼا وړانګې کمېږي او لږ خپرېږي، ځکه خو کله چې لمر ښې اړخ ته وي نو تودوخه زیاتېږي او چې څومره له تندي لرې کېږي تودوخه ورو ورو کمېږي ځکه چې رڼا د تودوخې او یخنۍ سبب ده، په کال کې دوه ځله لمر د استوا پر کرښه درېږي چې دا د وري (حمل) او تلې (میزان) په میاشتو کې وي. او چې له تندي نه لرې کېږي نو ډېر نه لرې کېږي، خو چې کله د چنګاښ (سرطان) او مرغومي سر ته ورداخلېږي چې د مېلان وروستی حد یې دی، نو تودوخه لا متعدله نه وي چې بیا د تندي په لور ور پورته کېږي، ځکه خو پر افق وړانګې نېغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېږي او دغه موده اوږده وي، ځکه خو په هغو سيمو کې تل ډېره تودوخه وي او هوا ډېره گرمه وي چې د نصف النهار شمال لور ته تر ۲۴ درجو پورې سيمې دي، ځکه د دې سيمو وضعه د استوا د کرښې د سيمو په څېر ده، د دوی د تندي سر ته دوه ځله لمر راځي او د تودوخې له زياتوالي سره هوا هم وچه او ډېره توده شي چې له امله يې د حيواناتو زېږېدل ودرېږي. دا چې په ډېره تودوخه کې اوبه وچېږي او نم ختم شي، ځکه چې د هغوی زېږون او راټوکېدل په اوبو پورې تړلي دي. وروسته چې لمر له چنگاښ نه د ۲۵ درجو عرض البلد لور ته لاړ شي نو لمر زر لوېږي او تودوخه معتدله يا اعتدال ته نږدې شي چې د ژونديو د زېږون لپاره چاپېريال برابر شي. بيا چې څومره عرض البلد زياتېږي يخني ورسره زياتېږي ځکه چې وړانگې پر ځمکه کږې لوېږي او د ژونديو په پيدا کېدو کې بيا خرابي راځي. په هر صورت د ډېرې تودوخې او ډېرې يخنۍ دواړو کې زېږون لږ درېږي، خو ډېره تودوخه تر ډېرې يخنۍ په دې تړاو ډېره اغېزمنه ده، ځکه چې په تودوخه کې رطوبت او لنده بل ډېر گړندی وچېږي. خو يخني بيا دومره په گړنديتوب لنده بل کنگل کوي نه، په همدې دليل په لومړۍ او دوهمه برخه کې ژوند ژواک ډېر نه دی، په دريېم، څلورم او پنځم اقليم کې په منځنۍ کچه دی، ځکه چې د رڼا د کمۍ په سبب تودوخه معتدله ده په شپږمه او اوومه برخه کې ابادي زياته ده ځکه چې په دې کې هسې په نوم تودوخه ده او يخني د تودوخې په څېر په پيل کې د زېږون او ژوند په لړ کې اغېز نه لري، چې د پيدا کېدو ماده کنگل کړي، خو هغه مهال بيا اغېزه لري چې د ژونديو شيانو په پيدا کېدو کې خنډ کېږي. دغه حالت تر اوومې برخې پورته واقع کېږي. له همدې لامله په شمالي څلورمه برخه کې ابادي زياته ده ځکه چې تودوخه په «تخليق» کې ډېر گړندی اغېز لري، ځکه خو علما وايي چې له استوا نه لرې په جنوبي لوريو کې ابادي نشته او هغه شاړې دي. په داسې حال کې چې دغه خبره شکمنه ده. ځکه چې د پرلپسې معلوماتو او مشاهدې نه داسې ښکاري چې دلته هم ابادي نشته بلکې د هغوی له دليل نه ښکاري چې د ډېرې تودوخې له امله هلته د ژوند لړۍ له ستونزو او خرابيو سره مخ وي. ځکه خو عقل وايي چې هلته به ابادي بلکل نه وي او يا به وي خو ډېره لږه. عيني واقعيتونه هم دا وايي چې د استوا پر کرښه او هغو ته په نږدې سيمو کې ابادي شته خو ډېره لږه ده. د ابن رشد نظر دا دی چې د استوا سيمې معتدلې دي او د هغو جنوبي لوري ته د شمالي لوري په څېر ابادي نشته، د نسل د زياتوالي د فساد له اړخه د ابن رشد قول ناشونی نه دی، خو د استوا کرښې په جنوبي لوري کې ځکه ابادي نشته چې هلته د ځمکې مخ اوبو نيولی دی او په شمالي برخه کې چې څومره ابادي ده د هغو معادل په جنوبي لوري کې ځمکه تر اوبو لاندې ده، بيا هغه معتدله برخه چې نه ډېره توده او نه سړه ده په اوبو کې د ډوبېدو په سبب د ژوند وړ نه ده. هغه سيمه چې معتدله نه ده هغه په لومړۍ درجه د ژوند وړ نه ده. دا ځکه چې آبادي او نفوس په کراره زياتېږي، د حاصلاتو زياتېدل منع نه دي، يانې ژوند له نشت نه پيلېږي چې لومړی هېڅ هم نه وي او بيا يو ځل نفوس زيات شي. د استوا پر کرښه د ژوند د نشتوالي نظر سم نه دی، ځکه چې له پرلپسې خبرونو څخه دغه خبره ردېږي. له دې خبرو وروسته راځئ د «زخار» کتاب د ليکوال د نظرياتو له مخې د جغرافيې نقشه درته وښيو، او بيا د دې نقشې پر هر گوټ رڼا واچوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یاده جغرافیه بشپړه تبصره

لومړی اقلیم

وګورئ علماوو اباده نړۍ له شمال نه سهیل لوري ته په اوو برخو وېشلې ده چې هرې برخې ته یې اقلیم وايي. د هر اقلیم اوږدوالی له ختیځه تر لوېدیځه دی. لومړی برخه له لوېدیځه تر ختیځه د استوا له کرښې سره موازي په خپل حد کې سهیل لوري ته درومي او تر هغو ورهاخوا له شاړو ویرانو پرته هېڅ هم نشته، که فرضاً هلته ابادي هم وي نو له نشت سره برابره ده، بیا د لومړۍ برخې شمال لوري ته دوهمه، بیا دریمه ورپسې څلورمه، بیا پنځمه، بیا شپږمه او بیا اوومه برخه ده په اوومه برخه کې وروستۍ ابادي ده. له اوومې برخې وروسته تر محیط سمندر پورې غیر اباد ځنګلونه دي، لکه له لوړې برخې وروسته چې ځنګلونه او دښتې دي، خو د جنوب په پرتله په شمال لوري کې شاړه سیمه لږه ده، بیا په دې برخو کې له نصف النهار نه د لمر د لرې کېدو په سبب او د شمالي قطب د اسمان د لوړوالي په سبب په شپه او ورځ کې توپیر وي. ځکه چې د شپې او ورځې په قوسونو کې کم والی او زیاتوالی راځي؛ د لومړۍ برخې په وروستیو کې شپه ډېره اوږده وي. ځکه خو کله چې لمر د مرغومي میاشتې ته داخل شي نو تر ټولو اوږده شپه دیارلس ساعته وي. او کله چې د چنګاښ میاشت را د بره شي نو تر ټولو اوږده ورځ ۱۳ ساعته شي.

دوهم اقلیم

همدغسې کله چې په دوهمه برخه کې لمر د سرطان میاشتې ته داخلېږي نو تر ټولو اوږده ورځ دیارلس نیم ساعته شي، دې ته د تودوخي موسم بدلېدل وايي. او کله چې لمر د مرغومي میاشتې ته داخلېږي نو تر ټولو اوږده شپه دیارلس نیم ساعته وي چې د یخنۍ د موسم د بدلېدو په مانا ده، کله چې ورځ دیارلس نیم ساعته وي نو شپه لس نیم ساعته شي. کله چې شپه دیارلس نیم ساعته شي نو ورځ بیا لس نیم ساعته کېږي، ځکه چې د شپې او ورځې ټول ټال مزل ۲۴ ساعته دی. په کوم حساب چې ورځ لوېږي په هماغه کچه شپه لنډېږي او څومره چې شپه اوږدېږي په هماغه اندازه ورځ لنډېږي. دغه ۲۴ ساعته پر محور د بشپړې دورې مزل دی تر ټولو جګ اسمان په ۲۴ ساعتونو کې پر دنیا یو ځل راځرخي. مانا دا چې ځمکه او نورې سیارې د لمر پر محور راځرخي.

دریم اقلیم

همدغسې د دریمې برخې په وروستیو کې شپه او ورځ څوارلس څوارلس ساعته کېږي، د څلورمې برخې په وروستیو کې شپه او ورځ هر یو څوارلس نیم ساعته او د پنځمې برخې په پای کې ۱۵ ، ۱۵ ساعته شپه او ورځ وي، د شپږمې برخې په وروستیو کې پنځلس نیم ساعته، شپه او ورځ وي او د اوومې برخې په پای کې بیا ۱۶ ساعته شپه او ورځ شي چې تر هغو وړاندې ابادي پای ته رسېږي او تر اوومې برخې وړاندې نه ده خپره شوې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه خو د شپې او ورځې د مخکنۍ برخې له نښتې برخې سره نیم نیم ساعت کیږي. او د هرې برخې په مقامونو کې هم له استوا کرښې نه د لرې والي په سبب د دقیقو توپیر پاتې کیږي.

د عرض البلد تعریف

په هر اقلیم کې د هغو د ښار له عرض البلد څخه موخه هغه واټن دی چې د دې ښار د نصف النهار او موقعیت تر منځ ده. د نصف النهار کرښه د استوا د کرښې د اوسېدونکیو سمت داسې موقعیت دی، د دې فاصلې مطابق د ښار له افق نه په جنوبي قطب کې پیدا کیږي او په شمالي قطب کې لوړوالی وي دغه درې واړه واټنونه یو له بل سره یوه اندازه وي او همدې ته عرض البلد وایي لکه چې پاس یې یادونه وشوه.

پوهانو هر اقلیم له لوېدیځه تر ختیځ پورې په لسو برخو وېشلی دی، هره برخه کې چې څو لوی او واړه ښارونه، غرونه او سیندونه دي هغه بیانوي او د هغوی تر منځ واټن ښایي موږ به یې په لنډون د هر اقلیم مشهور ښارونه، غرونه او سیندونه بیان او هغوی تر منځ واټن به هم بیان کړو، دا به په هماغه ډول منظم کړو چې په نزهت المشتاق کې لیکل شوي دي. دغه کتاب علامه علوي او لیسي حمودي د سیسلي پاچا زخار بن زخار ته لیکلی و، هغه مهال نومړی د سیسلي د پاچا مېلمه و او سیسلي د (مالټا) له حکومته وتلې وه. دغه کتاب د شپږمې پېړۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی او پاچا هغه ته ډېر اثار لکه د مسعودي، ابن خردازویه، حوقلي قدري، منجم د ابن اسحاق او بطلیموس او نور ورته راټول کړي وو موږ دغه بیان له لومړۍ برخې پیلوو او درجه په درجه به په اووه واړو رڼا واچوو.

د لومړي اقلیم تفصیل

د دې اقلیم لوېدیځ ته د خالدات ټاپوګان دي له همدې نه بطلیموس د ښارونو د اوږدوالي اخیستلو پیل کړی دی. دغه ټاپوګان د اقلیم په منځ کې نه دي، دا په محیط سمندر کې ډېر شمېر ټاپوګان دي چې تر ټولو مشهور یې درې دي چې اباد هم دي. څرګنده شوې چې د دې پېړۍ په منځ کې د انګرېزانو څو بېړۍ له دې ځایه تېرې شوې، انګرېزانو له دوی سره جګړې وکړې او د غنیمت مالونه یې ترې لوټ کړل، ځیني خلک یې بندیان هم ترې راوستل چې له هغوی څخه یې ځیني د اقصی مغربي څنډو ته واستول بیا یې دوی د پاچا په خدمت کې حاضر کړل. کله چې هغوی عربي زده کړه نو د خپلو ټاپوګانو په اړه یې ټول حالات ورته وویل دا یې هم ورته وویل چې هغوی پر ځمکې د کر لپاره له غویانو نه د ځمکې په اړولو کې کار اخلي. دا چې په هغو ټاپوګانو کې اوسپنه نه موندل کیږي او د دوی ژوند او ژواک په ورېشو پورې تړلی دی، او د شیدو وزې او نور څاروي ساتي په ډېرو جګړه کوي او هغه د شا لورې ته غورځوي او د هغوی لمر ته عبادت او سجدې کوي، دوی کوم مذهب نه مني ځکه چې د کوم پیغمبر دعوت ورته نه دی راغلی. ناڅاپي انسانان هغو ټاپوګانو ته ورځي که په نیت او اراده وغواړي ورشي بیا د هغوی درک لګول ګران وي. ځکه چې په سمندر کې د کښتیو سمت او لورې د شمال څپې ټاکي او پر دې لورې هم چې که هوا موافقه وي نو کښتۍ به په کومو ښارونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرېږي، او که شمال له مخالف لوري وي بیا د کښتۍ ماڼو گان باد بانونه پرانيزي چې کښتۍ دغه باد بانونه په موافق لوري باندې بوځي، په دې لړ کې ماڼو گان هم یو څه اصول لري چې په هغې کښتۍ چلوي چې ټول د څنډو ښارونه په هغو کې لیکل شوي دي د شمال لورى هم د هغو د لوري بدلېدل هم په هغه نقشه کې لیکل شوي چې کمپاس ورته ویل کېږي. کښتۍ چلوونکی د کښتۍ په چلولو کې پر همدې باور کوي. په محیط سمندر کې پر ټولو خبرو عمل ډېر گران دی، ځکه په هغو کې لویې بېړۍ نه چلېږي، که کومه بېړۍ له څنډې لادرکه شي بیا یې څنډې ته راتلل ډېر گران دي. د محیط سمندر په هوا کې او د اوبو پر سر غبار او بړاس خپور وي چې کښتیو ته په تگ کې ستونزې جوړوي او د لمر وړانگې لاندې سطحې ته نه پرېږدي چې دغه بړاسونه له منځه یوسي ځکه خو د هغو ټاپوگانو لاره موندل گران دي او د هغو له وضعي خبرېدل ډېر سخت دي.

د لومړي اقلیم لومړۍ برخه

په دې کې نیل له خپلې سرچینې څخه چې د استوا کرښې ته نږدې دی، بهېږي او شمال لوري ته د روم تر سمندر گي پورې درومي، د نیل سرچینه قُمر غر دی، دغه غر د استوا له کرښې ۱۶ درجې پورته خواته را اوچت دی، دې ته قُمر د دې لپاره وايي چې د سپوږمۍ په څېر ډېر سپین او روښانه دی، خو د یاقوت په کتاب (المشترک) کې دغه لفظ د قاف په پېښ (قُمر) راغلی او (قُمر) یو هندي قوم دی، همدارنگه ابن سعید لیکلي چې له دې غره نه چینې را وتلې او پنځه پنځه یې سره یو ځای شوې او سمندرونو ته ننوزي. چې شپږ میله لرې دي او له هر سمندرگي نه د دې سیندونه راوتلي دي او یوه جهیل ته ورلوېږي، چې تر هغو لاندې یو پراخ غر دی چې په شمال کې دغه سیند په دوو برخو وېشي، لوېدیځه څانگه یې د سوډان د ښارونو په لور لوېدیځ لور ته بهېږي او محیط سمندر ته ورلوېږي، د ختیځ ښاخ یې د حبشې او نوبه د سیمو په لوري د هغو منځنیو سیمو ته بهېږي او د مصر پاسنۍ برخې ته رسېږي او بیا په څو څانگو وېشل کېږي، د هغو درې څانگې د اسکندریې، رشید او د میاط سره د روم سمندرگي ته ور لوېږي. بل ښاخ یې د سور سمندرگي په لومړي اقلیم په منځ کې بهېږي او تر سمندر پورې تر رسېدو مخکې لوېږي. د همدغه نیل پر څنډو د نوبه او حبشې ښارونه دي. او تر اسوان پورې ځینې درې او ځمکې هم دي. د نوبه پلازمینه د ونقله ښار هم چې د دې نیل لوېدیځ لور ته دی، تر دې وروسته علوه او براق دي، تر دې دواړو وروسته له بلاق نه شپږ پړاوه لرې په شمال کې جناول غر دی چې په مصر کې لوړ وي خو په نوبه کې ټیټ شوی دی، د نیل سیند چې دې غره ته ننوزي مخ ځوړې سیمې ته ور لوېږي او یوه وېرووونکې ننداره جوړوي، په دې کې د لویو او وړو کښتیو چلېدل گران دي، بلکې سوډانیان له کښتیو مال کوزوي او په گاډیو کې یې باروي چې تر اسوانه یې ورسوي. اسوان د سعید مرکزي برخه ده، بیا دغه سامان له سعید نه تر جناول پورې رسول کېږي. د اسوان او جناول تر منځ ۱۲ پړاوه مزل دی، د نیل دره د درو لوېدیځ لوري ته ده چې نن سبا شاړه ده خو د پخوانی آبادۍ نښې ځرگندېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي اقليم پنځمه برخه

د دې اقليم په منځ کې پنځمه برخه ده، په دغه ميدان کې چې د استوا کرښې له شا نه د نوبه تر سيمو پورې رسېږي د حبشيانو ښارونه دي، دغه ميدان تر مصر پورې په لاندې سطحه کې تر بهېدونکي نيل پورې رسېږي، په دې کې ډېرو عالمانو غلطي کړې ده او دوی دا د قمر د نيل يوه څانګه بولي، بطليموس هم په خپل الجغرافيه نومي کتاب کې ترې يادونه کړې ده او وايي چې دا د قمر د نيل خليج نه دی، د دغه اقليم په منځ کې په پنځمه برخه کې د هند سمندر ختمېږي چې په هغو کې د چين له لوري ور داخل شوی دی او د هغو زياته برخه پکې ډوبه شوې وي، ځکه خو له هغو ټاپو ګانو پرته چې د سمندر دننه دي آبادي نشته، دغه ټاپوګان ډېر زيات دي، نږدې تر زرو پورې رسېږي، يو څه ابادي د هغو شمال لوري ته پر غاړو ده، په لومړۍ برخه کې د لوېديځ لوري ته د چين او يمن لږه برخه هم ور داخله ده.

د لومړي اقليم شپږمه برخه

د لومړي اقليم شپږمه برخه د قلزم بحر او فارس بحر تر منځ دوآبه ده، دغه دواړه دريابونه د هند له سمندر نه پيلېږي او د هغو شمال لوري ته بهېږي، د هغو تر منځ د عربو ټاپوزمه ده چې ختيځ لوري ته د يمن او شحر سيمې چې د هند سمندر څنډو سره شاملې دي، د حجاز او يمامه سيمې هم په دې کې شاملې دي، چې موږ به يې په نورو اقليمونو کې بيان کړو، د هند سمندر پر لوېديځې غاړې د زالعه (زيلع) ښار دی چې د حبشې سيمو په څنډو کې شامل دی، د حبشې شمال لوري ته د لجبه ځنګلونه دي چې د صعيد په پاسنۍ برخه کې د علاقي غره او قلزم درياب تر منځ بهېږي چې د هند سمندر نه لاندې لوري ته دي، د دې سيمې شمال او د زيلع له سيمې نه لاندې باب المندب دی، دلته لاندې لوېدونکی سمندر د مندب له غره سره د لګېدو په سبب تنګېږي، د مندب غر د هند په سمندر کې دی چې درې ميله سور يې پاتې کېږي همدغه ځای ته باب المندب وايي، د يمن بېړۍ د سويز له لارې چې مصر ته ځي له باب المندب نه تيرېږي. تر باب المندب لاندې د سواکن ټاپو لوري ته د يمن ميدانونه دي او پر څنډه يې د علي بن يعقوب ښار دی، جنوب ته يې په لوېديځو څنډو د بربريانو پر لپسې کلي دي، چې د سهيل لوري ته ګرځي او د شپږمې برخې تر وروستيو پورې غځېدلي دي، د دغو کليو ختيځ لوري ته له دوی سره د نښتيو زنجبون سيمې دي، بيا جنوب لور ته د سفاله او وقواق ښارونه دي، چې د دې اقليم د لسمې برخې تر پايه پورې پرلپسې يو له بل سره يو ځای او تر هغو ځايه پورې دوام لري چې دغه سمندر په محيط کې ورګډېږي.

د محيط سمندر ډېر ټاپوګان دي، تر ټولو ستر ټاپو يې سرانديپ دی چې ګردی دی، دلته يو مشهور او جګ غر دی. ويل کېږي چې پر ځمکه تر دې جګ بل غر نشته، دغه غر اسفاله ته مخامخ دی بيا د قمر ټاپو دی چې د مستطيل په بڼه آباده ده، دا د سفاله له سيمې نه پيلېږي د ختيځ په لوري مار ډوله کوږ او کږ تر چين پاس ساحلونو پورې رسېږي. د دې ټاپو په سهيل کې د وقواق ټاپوګان او په ختيځ کې د سيلون او نور ډېر ټاپوګان دي چې په هغو کې بېلابېل خوږ بويه شيان او مسئلې موندل کېږي، د جغرافيې پوهان وايي چې په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاپوګانو کې د سرو زرو او زمردو کانونه هم شته، د دې ځای اوسېدونکي د «اور» عبادت کوي او ډېر پاچاهان پرې حکومت کوي، د دې ټاپوګانو د اوسېدونکيو په باب عجيبې او حيرانوونکې خبرې دي چې جغرافيه پوهانو بيان کړې دي. د دې اقليم د شپږمې برخې په شمالي څنډه ټوله د يمن سيمه خپره ده. څکه خو د قلزم درياب له لوري د زبيده، مهجم، تهامه اليمن او تر هغو وروسته صعره ښار دی چې د زيديه امامت يو مرکزي ښار دی، صعده له سهيلي او ختيځ دواړو سمندرونو نه لرې دي، بيا د عدن ښار راځي، د هغو شمال لوري ته صفا آباد دی، تر دې دواړو وروسته د ختيځ لور ته د احقاف او ظفا ځمکه ده، بيا د حضرموت سيمه راځي، بيا د جنوبي او فارس سمندرګي تر منځ د شحر سيمه ده، د دې اقليم په شپږمه برخه کې د ځمکې دغه برخه وچه ده، تر دې وروسته نهمه برخه هم لږ وچه ده، بيا تر نهمې برخې لسمه برخه زياته وچه ده، په دې برخه کې د چين پاسنۍ برخه هم يو څه اندازه شامله ده چې د خانګو مشهور او نوماند ښار پکې دی او ختيځ لور ته يې مخامخ د سيلون ټاپوګان دي چې پاس يې يادونه وشوه.

دوهم اقليم

د دوهم اقليم لومړۍ او دوهمه برخه

دغه اقليم له لومړي سره د شمال په لوري کې يوځای کېږي، د محيط سمندر په لوېديځ کې د خالداتو ټاپوګانو څخه دوه ټاپوګان شته دي، د دې اقليم په لومړۍ او دوهمه برخه کې پورته لوري ته د قنوريه ځمکه او تر هغه وروسته ختيځ ته د غانه د ځمکې پاسنۍ برخه ده، بيا د سوډاني تور پوستي قام زغاده ځنګل دی او له دې دوو سيمو نه لاندې لوري ته د نستر ميدان دی چې له لوېديځه د ختيځ په لور غځېدلی، په دې کې ځنګلونه دي د مغرب او سوډان د تور پوستانو تر منځ سوداګر له همدې سيمې څخه تېرېږي. په همدغه هوار ميدان کې د صنهاجه د مخ پټيو قومونو ځايونه دي، د هغو ډېرې څانګې دي چې کزوله، لمتونه، مسراقه لمطهنه او وريکه پکې اوسېږي.

د دوهم اقليم درېيمه او څلورمه برخه

د دې ځنګلونو ختيځ لوري ته د فزان سيمه ده ورپسې د بربريانو د يوې تور پوستې قبيلې ارکار آبادۍ دي چې ختيځ لوري ته د درېيمې برخې تر پاسنۍ برخې پورې خپاره دي. بيا د دې دريمې برخې په شمال کې د وذان څه سيمه ده او په ختيځ کې همدې لوري ته د سنتريه سيمه ده چې الواحات الداخله ورته وايي، د څلورمې برخې نه پاس د باحويين پاتې سيمه ده، بيا د دې برخې په منځ کې په ساره کې د صعيد ښار دی چې د نيل پر غاړه آباد دی، چې په لومړي اقليم کې له خپلې سرچينې راوزي د دوو غرونو (په لوېديځ کې د داحات او ختيځ لور ته د مقطم غرونو) تر منځ تېرېږي او سمندر ته لوېږي. د هغو پاسني لوري ته د اسنا او ارمنت ښارونه ودان دي او په همدې ډول يې څنډې له اسيقوط او قوس سره يوځای کېږي، دغه غرونه بيا نيل درياب په دوو برخو وېشي، ښۍ څانګه يې په همدې برخه کې بشپړېږي او کيڼ ښاخ يې په دلاص کې پای مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهم اقلیم پنځمه برخه

د دغو دوو ځانګو تر منځ د مصر پاسنۍ برخې دي، دلته د مقطم غر او د عیذاب هوارې ځمکې دي، پنځمه برخه وړاندې په سویز کې په قلزم سمندر کې پای مومي چې په جنوب کې د هند له سمندر څخه راوتلی او د شمال په لور بهیږي، په همدې برخه کې د قلزم په ختیځو څنډو د حجاز ځمکه ده چې د یلملم له غرونو پیلیږي او د یثرب تر ښارونو رسیږي. د حجاز په منځ کې مکه معظمه ده، جده یې پر څنډه ده چې د عیذاب په هواره کې د هغه سمندر پر لوېدیځه غاړه آباد دی.

د دوهم اقلیم شپږمه برخه

د دې لوېدیځ ته په شپږمه برخه کې د نجد سیمه ده، د نجد پاسنۍ برخه په سهیل کې ده او له تباله او جرش نه تر عکاظ پورې بیا په شمال لوري کې ده، په همدې ځای کې تر نجد لاندې د حجاز نورې برخې دي. ختیځ لوري ته بیا په همدې لوري د نجران او خیبر سیمې دي او په ځوړو کې یې د یمامه ځمکې دي، د نجران ختیځ لوریو ته د سبا او مأرب سیمې دي،بیا د شحر سیمه ده چې د فارس تر سمندرګي پورې رسیږي او پای ته رسیږي. دا دوهم سمندر دی چې د هند له سمندر نه راوزي د شمال له لوري لوېدیځ ته اوړي او د مثلث په څېر بڼه خپلوي، د دې په پاسنۍ برخه کې د کلهات ښار دی چې د شحر پر څنډو دی بیا په همدې غاړه په کوزنۍ برخه کې عمان دی او د همدې برخې په پای کې بحرین او هجر سیمې دي.

د دوهم اقلیم اوومه برخه

د اوومې برخې په پاسنۍ برخه کې د فارس سمندر یوه ځانګه ده، دا د سمندر په شپږمه برخه کې له بلې ځانګې سره یوځای کېږي، د دې پاسنۍ برخه د هند په سمندر کې ډوبه ده، او پر همدې تر مکران پورې د سند سیمه پرته ده. مکران ته مخامخ د طوبران سیمه ده چې په سند کې شامله ده، ځمکه خو د دې برخې لوېدیځ لوري ته د سند ټوله سیمه یوځای شوې ده. د سند او هند تر منځ ځمکې پر ځنګلونو پوښل شوې دي، په سند کې سند سیند بهیږي چې د هندوستان له سیمې رابهیږی او په سهیل کې د هند سمندر ته لوېږي.

د دوهم اقلیم نهمه او لسمه برخه

د هند د سمندر پر غاړه د هند لومړنی ښار ودان دی، د هغه ختیځ لوري ته بلهتر دی، تر هغه لاندې د کابل سیمه ده، تر هغو وروسته ختیځ لوري ته د دوهم اقلیم په نهمه برخه کې د قنوج سیمه ده، چې د داخلي او بهرني کشمیر تر منځ پرته ده، د دې لوېدیځ لوري ته د هند نوره برخه ده چې ختیځ لوري ته د نهمې برخې نه تر لسمې پورې غځېدلې ده او تر ختیځه وړاندې درومي، د هغو شا ته د چین ځینې سیمې دي چې په هغو کې شیغون ښار ودان دی، بیا لسمه برخه تر محیط سمندر پورې بشپړه د چین سیمه ده، الله ج ښه خبر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم اقلیم

د دریېم اقلیم لومړۍ برخه

دغه اقلیم له دوهم سره په شمال کې یوځای شوی دی، د دې د لومړۍ برخې $\frac{1}{3}$ برخه د درن (اطلس) غر دی، دغه غر محیط سمندر ته نږدې له لوېدیځه تر ختیځه غځېدلی دی، په دې کې بې شمېره بربري قومونه مېشت دي چې وروسته به یې بیان کړو د دې غره اوبل اقلیم تر منځ د ځمکې یوه ټوټه ده چې د محیط سمندر په پاسنۍ برخه کې واقع ده، په دې کې رباط ماسه دی او په ختیځ کې له دې سره نښتي سوټس او نول سیمې دي، همدې لوري ته په ختیځ کې د ورعه او ورپسې د سجلماسه سیمې دي، بیا د نستر د میدان یوه کلا ده چې ښاره ده چې په دوهم اقلیم کې مو یې یادونه کړې ده. د درن غر د دې برخې پر ټوله سیمه راخپور دی، لوېدیځ لوري ته په دې کې درې او پیچومي ډېر لږ دي. تر دې چې د ملویه وادي ته مخامخ کېږي، بیا یې تر پایه درې او پیچومي ډېر زیات دي، دلته په ترتیب سره مصادرت، بیا هنتانه، بیا تیملک، بیا گرمیوه، بیا مشکوره قومونه مېشت دي، د ټولو په پای کې مصاعده دي، بیا صنهاکه (صنهاجه) قبیلې دي او په پای کې د زناته ځینې قبیلې دي او د اوراس (کتامه) غر همدلته په منځ کې ور سره یوځای کېږي، تر دې وروسته د بربریانو نور قومونه مېشت دي چې په اړه به یې پر خپل ځای تفصیل راشي. دغه درن غر په لوېدیځ کې د لوېدیځ تر وروستیو څنډو پورې په ټولو ښارونو کې غځېدلی دی او دهمدې غره د ننه دغه ښار ودان دی. ځکه خو د دې غره په سهیل کې د مراکش، اغمات او تادلا سیمې دي او په همدې برخه کې د محیط سمندر پر غاړه رباط اسفی او سلا ښارونه ودان دي. د مراکش په منځ کې د فاس سیمې مسکناسه، تازه او د کتامه مانۍ دي. دې ته مغرب اقصی (وروستی لوېدیځ) وایي، د همدې برخې پر څنډو په محیط سمندر کې بلدان، اصیلا او عرایش پراته دي. چې پلازمینه یې تلمسان دی، د همدې پر ساحلي سیمو د روم په سمندرگي کې د حنین، د هران او نور ټاپوگان دي، دا چې د روم سمندر په لوېدیځ کې په څلورم اقلیم کې له محیط سمندر (طنجه خلیج) نه وزي د ختیځ لور ته درومي او د شام په سیمه کې پای مومي، بیا چې له تنگ خلیج نه را وزي لږ وړاندې درومي او په شمال کې پراخېږي په دریېم او پنځم اقلیم کې ور گډېږي ځکه خو یې پر غاړه د دریېم اقلیم ډېر ښارونه آباد دي، بیا ختیځ لوري ته د ټاپوگانو له ښارونو سره نښلي، د سمندر پر غاړه بجایه سیمه ده د هغو ختیځ لوري ته قسطنطنیه ده او د لومړۍ برخې په پای کې له سمندر نه یو پړاو لرې هغو ښارونو سهیل ته او د منځني مغرب په سهیل کې په لوړو کې استیر، ور پسې مسیله او بیا زابن ودان دي، د مغرب پلازمېنه بسکره ده چې د غره او د هغو شا ته د درن غره سره یوځای شوی چې مخکې یې یادونه وشوه دا د دې برخې په پای کې ختیځ لوري ته پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درېيم اقليم دوهمه برخه

د دې اقليم دوهمه برخه د لوړې برخې په څېر ده. خو په سهيل کې يې ۱/۳ برخه د درن (اطلس) غر پروت دی، چې له لوېديځه د ختيځ په لور غځېدلی او اقليم يې په دوو برخو وېشلی دی، شمالي برخه يې تر ډېره ځايه د روم په سمندرګي کې ډوبه ده او د سهيل لوري ټوله لوېديځه ساحه په ځنګلونو پټه ده. ختيځ لوري ته يې غدامس ښار دی او د هغو ختيځ له لوري ته د ودان سيمه ده چې پاتې سيمه يې په بل اقليم کې ده چې مخکې يې يادونه وشوه، په لوېديځ کې د ودان په منځنۍ برخه او د روم سمندر تر منځ د اوزاس غر، تبسه او اوبس دي، د سمندر پر غاړه د بونه ښار دی بيا د دې ښارونو ختيځ لوري ته د افريقا ځمکه ده. چې د سمندر پر غاړه لوړې تونس ور پسې سوسه او بيا مجديه ودان دي، د دې ښارونو جنوب ته د ودان غره په لمنه کې جريد، توزر، ققصه او نفزاوه ښارونه دي، د دې ښارونو او ساحلي سيمو تر منځ قيروان، د وسلات غر او سبيطله ښار ودان دی، د دې ټولو ښارونو ختيځ لوري ته د روم سمندرګي په غاړه د طرابلس ښار ودان دی جنوب لور ته بېدو طرابلس ته موازي ومر او نقره غرونه دي، په دې دواړو کې د هواره دوې قبيلې دي، دغه دواړه غرونه د درن له غره سره يوځای شوي دي، غدامس ته مخامخ دي چې يادونه يې د جنوبي برخې په وروستيو کې شوې ده. د دې برخې په پای کې ختيځ لوري ته د سمندر پر غاړه سويقه بن مشکوره پروت دی او په سهيل کې د ودان په سيمه کې د پوونده عربو د ګرځېدو را ګرځېدو سيمې دي.

د درېيم اقليم درېيمه برخه

د دې برخې له درېيمې برخې څخه هم د درن غر تير شوی دی خو په پای کې شمال لوري ته ګرځېدلی او سيده وړاندې درومي او د روم سمندرګي ته رسېږي او په هغو ور ګډېږي. هلته د غرونو دغه لړۍ د اوسان په نامه بلل کېږي او يوه برخه يې په شمال کې د روم په سمندرګي کې ډوبه ده، تر دې چې د دې لړۍ او د روم سمندرګي د منځ برخه ډېره تنګ شوې، د درن د دغه غره شا ته په سهيل لوېديځ کې د ودان نوره برخه ده او د عربو د تګ را تګ سيمې دي. بيا زويله بن خطاب دی. بيا د ختيځ لوري ته د دې برخې تر پايه ريګي او شاړه ساحه ده، لوېديځ ته يې د دې غره او سمندر په منځ کې د سمندر پر غاړه سرت ښار دی، بيا شاړه هواره سيمه ده چې عربان پکې د کوچيانو په څېر ګرځي را ګرځي، بيا اجدابيه ده ور پسې برقه ده، دا دواړه د غره په ناو کې پراته دي، بيا هلته د سمندر پر غاړه طلسمه ده، بيا د غره په ګرځندي کې ختيځ لوري ته د دې برخې تر پايه د هيب او روامته کلي دي.

د درېيم اقليم څلورمه برخه

د دې اقليم د څلورمې برخې په لوړو کې د برقيق ميدان دی او په لاندې برخه کې يې د حيب او درداحه آبادۍ دي، بيا په دې برخه کې د روم سمندرګی ور ننوزي او د دې برخې ځينې ساحې تر سهيل پورې پکې ډوبېږي. تر دې چې د هغو تر پاسنۍ برخې پورې ور سره ټکر کېږي بيا شاړه سيمه راځي. چې دا هم د عربو د تګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ ساحه ده، ختيځ لوري ته د دې ښارې سيمې تر څنګ د فيوم آبادۍ دي چې په هغو کې د نيل د سيند يوه څانګه د دوهم اقليم په څلورمه برخه کې د صعيد له ښاره له لاهون څخه تېرېږي د فيوم په سمندرګي کې ور توييږي. د دې ختيځ لوري ته د مصر هېواد دی، د مصر مشهور ښار د نيل پر بله څانګه ودان دی، دغه څانګه د دوهمې برخې پر وروستيو کې د صعيد له آباديو نه دلاحس ته درومي د مصر په لاندينۍ برخه کې د شطنوف او زفتي منځ ته رسېږي دوهم ځلي په دوو څانګو وېشل کېږي او بيا په قرمطه کې کيڼ ښاخ بيا په دوو نورو برخو وېشل کېږي او دا ټول بيا د روم په سمندرګي کې ور توييږي. د همدې څانګې پر ختيځه غاړه اسکندريه او پر لوېديځه غاړه رشيد ښار او پر ختيځه يې د مياط ښار پروت دی او د مصر او قاهرې او د هغو د سمندري غاړو په منځ کې د مصري قومونو لاندينۍ برخه ده چې هلته ډېر زيات وګړي دي او د کرنې ځمکې او د وپالو جال پکې غوړېدلی دی.

د درېيم اقليم پنځمه برخه

د دې اقليم په پنځمه برخه کې د شام (سوريه او عراق) آبادۍ دي، او زياتره په لاندې ډول واقع دي :
د قلزم سمندرګی له شام نه سهيل لوېديځ ته له سويز نهر سره نږدې پای ته رسېږي. دا چې قلزم د هند له سمندر نه راوزي د شمال په لور پراخېږي او د لوېديځ لوري ته بېرته را ګرځي، په دې برخه کې د هغه د راګرځېدو لويه برخه راځي چې لوېديځه څنډه يې د سويز په کانال پای مومي، په دې ټوټه کې د سويز له کانال وروسته د طور غر، فاران رمله، مدين او حوراء دي. حوراء يې د ټولو په پای کې دی، دا بيا له خپلو غاړو سره د سهيل په لوري د حجاز په طرف ور ګرځي، لکه چې د دوهم اقليم په پنځمه برخه کې يې چې يادونه وشوه. بيا د اقليم په دې برخه کې له شمالي کونجه د روم سمندرګی ور ننوتلی او د دې زياتره لوېديځې برخې يې په خپله لمن کې را نغښتې دي. پر همدې څنډه فرما او عريش شته دي او يوه څنډه يې د قلزم له سمندرګي سره نښلي چې بيا د دواړو تر منځ برخه تنګېږي ديوې دروازې بڼه خپلوي او د شام د خاورې په لور ور کږېږي، د همدې دروازې لوېديځ لوري ته د تيه ميدان پروت دی چې هلته د اوبو او وښو نښه هم نشته. کله چې بني اسرائيل له مصر نه را ووتل پخوا تر دې چې شام ته لاړ شي په دغه تيه ميدان کې هم کلونه سرګردانه وو لکه چې په قرآنکريم کې يې کيسه ده.

د روم سمندرګي په همدې ټوټه کې چې په دې برخه کې ده د قبرص زيات شمېر ټاپوګان دي. پاتې ټاپوګان په څلورم اقليم کې دي چې وروسته به پرې رڼا واچوو، ددغه ټوټې پر څنډه هغه لور ته چې پراخوالی يې د سويز له کانال سره تنګېږي د عريش ښار پروت دی، دغه عريش او عسقلان د مصر تر ټولو وروستي ښارونه دي، د عريش او عسقلان تر منځ د همدغه درياب يوه برخه حايل ده، بيا د اوبو دغه ټوټه له هغه ځايه مخه ګرځوي په څلورم اقليم کې له طرابلس او غزې سره په سمندر ور ګډېږي اوهلته په ختيځ کې د روم سمندر پای مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ختيځ لوري ته يې غزه او له هغو وروسته عسقلان د همدې ټوټې پر زياته برخه د شام ساحلي سيمې ودانې دي. بيا په همدې ډول د عکا ښار دی بيا صور دی او له هغه ځايه چې شمال لوري ته وگرځې د قيساريه ښار دی. بيا په ځلورم اقليم کې سمندر د شمال لوري ته درومي په دې برخه کې د دې ټوټې او بيا صيدا ودان شوي دي، بيا په ځلورم اقليم کې سمندر د شمال لوري ته درومي په دې برخه کې د دې ټوټې د ساحلي ښارونو مخامخ يو ډېر لوړ غر ولاړ دی، د قلزم له څنډې له ايله نه وزي په شمالي کونج کې لړ لوېديځ لوري ته مخه کوي او وړاندې درومي تر دې چې د دې برخې تر څنگ تېرېږي، دې غره ته لکام غر وايي، گواکې دغه غر د مصر او شام تر منځ د طبيعي دېوال په څېر ولاړ دی. ايله ته نږدې د دې پر څنډه د غرونو تر منځ لاره ده چې له مصر نه حاجيان مکې ته پرې تېرېږي، د دې لارې شا ته د شمال په کونج کې د سرات غره سره نږدې د ابراهيم خليل الله قبر دی. د سراة غر له پاس ياد شوي لکام غره سره د دې لورې په شمال کې د ختيځ په لور تللی او يو ځای شوی دی. بيا لږ مخه گرځوي هلته د هغو په ختيځ لوري کې د حجر او ثموديانو سيمه ده او تيما او دومة الجندل هم. دغه سيمې تر حجاز را ښکته دي او له هغو پاس جنوب لوري ته رضوي غر او د خيبر کلاگانې دي. د سراة لاندينۍ برخې په شمال کې د لکام غره ته نږدې د قدس ښار دی، بيا اردن دی او بيا طبريد دی. د هغو ختيځ لوري ته د غور ښار دی چې تر اذرعات پورې غځېدلی دی. د هغو ختيځ لوري ته د دې برخې تر پايه پورې د ومة الجندل دی چې پر هغو حجاز بشپړېږي. د دې برخې په پای کې د شمال لوري ته د لکام غره د گرځني سره د دمشق ښار دی چې صيدا او بيروت ته مخامخ دی، هلته د لکام غر د سمندر د دې ځانگې او دمشق تر منځ ولاړ دی. د دمشق لور ته په ختيځ کې د بعلبک ښار دی، بيا شمال لوري ته حمص ښار دی چې همدلته لکام غر پای مومي. د بعلبک او حمص په ختيځ کې د تدمر ښار او د دې اقليم تر وروستۍ برخې پورې د کليوالو د تگ راتگ ځايونه دي.

د دريیم اقليم شپږمه برخه

د شپږمې برخې په پاسنۍ ټوټه کې د يمامه او نجد تر ښارونو لاندې د عروج غره او حمان تر منځ تر بحرين او هجر پورې د کليوالو د اسونو ميدانونه دي چې د فارس له سمندرگي سره دي. د دې برخې په ځوړو کې له ميدانونو لاندې د حيره، قادسيې او فرات درې دي، تر هغو وروسته په ختيځ کې د بصرې ولس دی، د همدې برخې په وروستۍ برخې شمال لوري عبادان وابله دي، هغو ته نږدې د فارس سمندرگی پای مومي، او په هغو کې له عبادان سره د دجلې سيند ورلوېږي چې په ډېرو څانگو وېشل کېږي او د فرات سيند ډېرې څانگې په خپله غېږ کې اخلي او بيا د فارس سمندرگي ته ورتوئېږي. د سمندرگي دغه برخه په فراز کې سورووره وي خو د ختيځ لوري ته يې سور کمېږي او بيا دومره تنگېږي لکه په شمال کې چې تنگه وي، د دې پر لوېديځه غاړه د بحرين لاندينۍ برخې هجر او احساء پرتې دي، او د هغو لوېديځ ته د اخطب، حمان او يمامه پاتې سيمې دي، پر ختيځې غاړې يې د فارس جگې ساحلي څنډې دي او سمندرگی د ختيځ لوري ته د وروستۍ برخې سره د ختيځ په لور غځېدلی دی، په همدې برخه کې په سهيل کې د فارس شا ته د کرمان او قفص غرونه دي، له هرمز نه لاندې د فارس ښارونه لکه سابور، درابجرد، نسا، اصطخر، شاه جهان او د دې ټولو پلازمېنه شيراز

(c) ketabton.com: The Digital Library

آباد دي. د شمال لوري ته د فارسي ښارونو نه لاندې د سمندر غاړې ته نږدې د خوزستان ښار دی چې په هغو کې اهواز، تستر صدی، سابور، سولس، رامهر، مز او نور شامل دي او ارجان هم چې د فارس سمندرګی او خوستان تر منځ بېلوونکی برید دی، د کردانو د غرونو لړۍ د اصفهان تر څنډو پورې غځېدلې، د هغو غرونو شا ته د فارس پر ځمکه او هغو غرونو کې د فارسیانو د تګ راتګ ځایونه دی، دغه غر د رسوم په نامه مشهور دی.

د دریم اقلیم اوومه برخه

د دې اقلیم د اوومې برخې په پاسنی ټوټه کې د قفس ځینې غرونه دي تر څنګ یې سهیل او شمال ته د کرمان او مکران مشهور ښارونه دي، او رودن، شهرجان، یروشیر او برج دي، او د اصفهان ښار د لوېدیځ او شمال تر منځ د دې برخې په یوه څنډه پروت دی، بیا د کرمان او فارس د ښارونو ختیځ لوري ته د سجستان سیمه ده، سهیل ته د کوهستان سیمه ده، شمال لوېدیځ ته د کوهستان پر ځمکه او د کرمان او فارس او د سجستان او کوهستان تر منځ او د اقلیم د دې برخې په منځ کې لوی لوی ځنګلونه لیدل کیږي چې لارې یې سختې، خطرناکې او شاړې دي. د سجستان مشهور ښارونه بست او طاق دي، کوهستان د خراسان له ښارونو څخه دی، د هغو مشهور ښارونه یې سرخس او کوهستان دي چې د دې برخې په پای کې پراته دي.

د دریم اقلیم اتمه برخه

د اتمې برخې په سهیل او لوېدیځ کې په ښارونو کې د تفریح ځایونه دي چې یو ترکي قام پکې پروت دی، دغه ځایونه په لوېدیځ کې د سجستان له سیمې او په سهیل کې له کابل سره یو ځای شوي، د دې ځایونو شمال ته د غور غر او ښار پراته دي چې پلازمېنه یې غزنی دی چې د هندوستان برید دی. د غور په پای کې شمال لوري ته د استرآباد سیمه آباده دی، بیا شمال لوېدیځ لوري ته تر وروستی برخې پورې د هرات ښار دی چې بېدو د خراسان په منځ کې ودان دی، په دې سیمه کې اسفراین، کاشان، فوشنج، مرو، تالقان او جوزجان دي، دلته خراسان له جیحون سیند سره پای مومي، د جیجون پر سیند د خراسان له ښارونو څخه لوېدیځ لوري ته بلخ او ختیځ لوري ته ترمذ ودان دي. د بلخ ښار د ترکي حکومت پلازمېنه ؤ، دغه سیند د دجار د ښارونو له هغه ځایه راوزي چېرته چې د بدخشان بریدونه له هند سره نښلي، د اقلیم د دې برخې په سهیل کې او وروسته بیا د دې ختیځ ته وړاندې درومي او بیا د لوېدیځ لور ته ګرځي د دې برخې په منځ کې تېرېږي له دې ځایه وروسته دغه سیند د حزناب په نامه یادېږي، بیا شمال لوري ته ګرځي او د خراسان نه وزي سیده وړاندې درومي تر دې چې په پنځم اقلیم کې د خوارزم په جهیل کې تویېږي. کله چې دغه سیند د دې برخې په منځ کې له جنوب نه د شمال لوري ته مخه اړوي پنځه مرستیال لوی سیندونه ورسره یو ځای کیږي. له ختیځ نه د ختل او د خش په نومونو دوه سیندونه ورسره یو ځای کیږي. همدارنګه په ختیځ کې د تیم له غرونو او د هغو په منځ کې درې نور سیندونه راوزي چې پراخیږي او لوی سیند ترې جوړېږي، له هغو پنځو مرستندویو سیندونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخشاب سیند هم دی چې د تبت له ښارونو تېرېږي چې د دې برخې په جنوب ختیځ کې پراته دي او د لوېدیځ لور ته یو څه خم درومي تر دې چې د دې برخې په شمال کې تر نهمې برخې پورې رسېږي چې نږدې د دې برخې شمال لوري ته ده. د دې په مخ کې یو لوی غر دریږي او د ترکستان او ختل تر منځ د طبیعي دېوال کار ورکوي. له دې غره څخه د تېرېدو یوازې یوه لاره ده چې د دې برخې ختیځ لوري ته په منځ کې ده. دلته فضل بن یحیی د یاجوج ماجوج په څېر یو دېوال جوړ کړی ؤ او په هغو کې یې یوه دروازه ایښې وه، کله چې د وخشاب سیند د تبت له سیمې راوزي او دې دروازې ته رارسېږي نو دغه غر یې په مخه کې حایل شي چې دغه سیند د هغو په منځ کې تر لرې ځایه پورې بهېږي تر دې چې د وخش له سیمې تېر شي او د بلخ بریدونو ته نږدې د جیحون پر سیند ورګډ شي. بیا شمال لوري ته د ترمذ په لوري ورښکته شي او تر جوزجان پورې بهېږي، او له غور نه په ختیځ کې د دې او د جیحون د سیند تر منځ د خراسان نیسان ولایت دی، هلته د جیحون سیند پر ختیځه غاړه د ختل آبادۍ دي، خو د دې پر زیاته برخه غرونه دي او د وخش کلي دي د وخش شمال ته د تیم غر دی چې د جیحون سیند له لوېدیځ څخه د خراسان له یوې څنډې پیل کېږي د ختیځ په لور درومي تر دې چې لرې یې د «همالیې» له لوی غره سره یو ځای کېږي.

د همالیې شا ته د تبت سیمه ده او د هغې په کوزنۍ برخه کې د وخشاب سیند بهېږي چې د فضل بن یحیی له دروازې سره یو ځای کېږي. د جیحون سیند د دغو غرونو په منځ کې بهېږي، د هغو مرستیال سیندونه هم ټول له همدې غرونو راوزي، له دې مرستیال سیندونو نه یو وخش سیند هم دی چې له ختیځ نه راوزي او له ترمذ لاندې له هغو سره یو ځای کېږي. د تلبخ سیند هم چې خوله یې جوزجان ته نږدې د تیم په غرونو کې ده، له لوېدیځه راځي او د جیحون له سیند سره یو ځای کېږي، د دې سیند پر لوېدیځه غاړه آمد آباد ښار دی چې د خراسان په سیمه کې دی او د هغو په ختیځ کې د صنعد، اسرا او شنې سیمې دي چې ترکي ښارونه دي. ختیځ لوري ته د دې برخې تر پایه فرغانه ده. د ټولو ترکي ښارونو شمال ته د تیم غرونه دي.

د دریم اقلیم نهمه برخه

د دې اقلیم د نهمې برخې لوېدیځ لوري ته تر منځ پورې د تبت سیمه ده. جنوب ته یې هند دی. ختیځ ته تر پایه پورې د چین ځمکه ده، د دې برخې لاندې د تبت شمال ته د حزلجیه ښار دی چې د ترکستان سیمه ده چې تر وروستۍ برخې غځېدلې ده، د فرغانې ختیځ لوري ته د تغزغر ځمکه ده چې ترکان دي او شمال او ختیځ ته تر وروستي حده غځېدلې دي.

د دریم اقلیم لسمه برخه

د دې اقلیم په لسمه برخه کې په جنوب کې د چین پاتې برخې دي چې ځوړې هم پکې دي، شمال لوري ته د تغزغر ښار ودان دی او د هغو ختیځ لوري ته تر وروستۍ برخې پورې د ترکي قام خرخېره ځمکې دي. د خرخیره د سیمو شمال ته د بل ترکي قام کتمان آبادۍ دي، هغو ته مخامخ په محیط سمندر کې پر یوه ګردي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غره یاقوت ټاپو دی. له دې غره نه د ټاپو په لور هېڅ لاره نشته او دې غره ته له بهر لوري نه ورختل ډېر گران دي. یاقوت ټاپو د ډېرو زهرجنو مارانو ټاټوبی دی، دلته یاقوت هم پرېمانه موندل کېږي. د دې ټاپو د اطرافو اوسېدونکي د خپل خدای ورکړي عقل له مخې یاقوت راباسي، د دې اقلیم په نهمه او لسمه برخه کې د خراسان شا ته پر ټولو غرونو د ترکانو بې شمېره قومونه مېشت دي. دغه کوچي قومونه مېږې، وزې، اسونه، اوښان او غوایان پالي. د دې څارویو نسلونه روزي او په هغه سپرلي هم کوي او هغه حلالوي او خوري یې هم. د دوی قبیلې بې شمېره دي چې یوازې الله ج یې په شمېر خبر دی، ځینې یې مسلمان دي چې د جیحون پر څنډو شاوخوا ته پراته دي او د اور پالونکیو کفارو سره هغوی جهاد هم کوي، هغوی بندیانوي او په شاوخوا نږدې هېوادونو کې یې پلوري. دغه خلک تر خراسان، هند او عراق پورې تگ راتگ لري.

څلورم اقلیم

د څلورم اقلیم لومړۍ برخه

دغه اقلیم له دریم اقلیم سره په شمال کې یو ځای کېږي. د دې برخې په لوېدیځ لوري کې د محیط سمندر یوه مستطیلي ټوټه ده چې له جنوب نه پیلېږي او تر شماله غځېږي. جنوب لوري ته پر دې ټوټه د طنجه ښار ودان دی. د طنجې له ښکته برخې همدغه ټوټه د ۱۲ میلو د تنگ خلیج په بڼه د طریف او خضراء ټاپو تر منځ بهېږي چې شمال ته یې د خضراء ټاپو (الجزیره) او جنوب ته یې مجاز مانی او سبته پراته دي. دغه ټوټه د ختیځ لوري ته وړاندې درومي او داقلیم د پنځمې برخې په منځ کې پای مومي، دا چې څومره وړاندې درومي پراخېږي، تر دې چې د دې اقلیم څلور برخې په خپله لمن کې رانغاړي، د دریم او پنځم اقلیم ته نږدې نږدې پنځمه برخه هم چې وروسته به پرې رڼا اچوو هغو ته د شام سمندر وایي، ډېر ټاپوگان پکې دي چې په هغو کې لویې جزیرې لوېدیځ لوري ته یابسه، مایرفه، منرقه، سردانیه او صقلیه (سسلي) په هغو کې تر ټولو لوی ټاپو دی، بیا بلونس، اقریطش او ورپسې قبرص دي، موږ به دا ټول پر خپل ځای بیان کړو. د دې اقلیم د دریمې برخې له پایه او د پنځم اقلیم د دریمې برخې له منځه د روم له سمندرگي د بنادقه خلیج راوتی دی چې د شمال لوري ته درومي او د دې برخې له منځه د لوېدیځ په لوري گرځي د پنځم اقلیم تر دوهمې برخې پورې رسېږي او پای مومي. د روم له سمندرگي نه د قسطنطنیې خلیج هم راوزي، دا د پنځم اقلیم د څلورمې برخې په پای کې شمال لور ته په ډېره کم سورې تنگۍ کې تېرېږي تر دې چې غیشي پکې رسېږي، د اقلیم تر پایه درومي او د شپږم اقلیم تر څلورمې برخې پورې رسېږي، بیا د شپږم اقلیم تر بشپړې او یا د پنځمې برخې او د شپږمې برخې له نیمایي برخې تېرېږي د ختیځ لوري ته د تور سمندرگي لوري ته ورگرځي، چې موږ به په خپل ځای کې پرې رڼا واچوو. له دې ځایه د روم سمندرگی له محیط سمندره وزي په دریم اقلیم کې د طنجه خلیج په نامه پراخېږي، نو د خلیج سهیل لوري ته یوه وړوکې ټوټه پاتې کېږي، پر همدې ټوټه په مجمع البحرین کې د طنجه ښار پروت دی، له طنجې وروسته د روم په سمندرگي کې د بسته ښار دی، ورپسې قطاون دی، بیا بادیس دی، بیا سمندر په ختیځ کې د دې برخې توره برخه په اوبو کې ډوبوي او دریمې برخې ته وزي. په دې برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ډېره آبادي دې لوري او د خليج شمال لوري ته ده، دا ټوله د اندلس سيمه ده. د دې لوېديځه برخه د محيط سمندر او روم سمندرګي تر منځ ده، چې لومړی ښار يې له مجمع البحرين سره طريف دی. د طريف ختيځ ته د روم سمندرګي پر غاړه خضرا ټاپو، بيا مالطه ورپسې منقب او بيا مريه دي، له مريه ښکته د محيط سمندر لوېديځ لوري ته هغو ته نږدې شريق دی، بيا لبله ده، لبله ته نږدې په محيط سمندر کې قادس ټاپو دی، د شريق او لبله ختيځ لوري ته اشبيليه ورپسې اشتجه، قرطبه او مدليه او بيا غرناطه، جيان او ابده او بيا ورپسې داداياش او بسطه پراته دي. تر هغو لاندې شنتمريه او سلب دي چې د لوېديځ لوري ته په محيط سمندر کې دي. د هغو دواړو ختيځ لوري ته بلطيوس او ماروه او يابره، ورپسې غافق او بزجاله بيا فلعه او رياح دي، پر محيط سمندر د لوېديځ لوري ته تر هغه لاندې اشبوته دی او ختيځ لوري ته د باجه نهر پر غاړه شنترين دی. همدلته موزيه ده، بيا قنطره السيف دی، اشبوينې ته مخامخ ختيځ لوري ته د شارات غر دی چې له هغه ځايه له لوېديځه پيلېږي او د ختيځ لوري د شمال تر وروستی برخې پورې رسېږي او د سالم ښار په نيمايي کې پای مومي. د دې غره کوزنۍ خوا ته د نورنه ختيځ لوري ته طليطله ده، بيا الحجاره دره ده، بيا سالم ښار دی، د همدې ښار د لومړۍ برخې او اشبونه تر منځ د قلمريه ښار دی. دا ټول د اندلس لوېديځه برخه ده، د اندلس ختيځ لوري ته د روم سمندرګي پر غاړه له مريد وروسته قرطاجنه ده، بيا لقته، ورپسې دانيه تر هغه وروسته بلنسيه، تر ترتوشه پورې ده چې دا د ختيځ وروستۍ برخه ده، تر دې لاندې شمال لور ته ليورقه او شقوره دي، دا دواړه له بطة او قلعة الرياح سره يو ځای شوې دي چې دا له لوېديځ اندلس سره تړاو لري. ختيځ لوري ته مرسيه ده بيا په شمال کې تر بلنسيه لاندې شاطبه ده، بيا شقر ورپسې طرطوشه او بيا طرنوله ده چې د دې برخې په پای کې ده، بيا شمال لوري ته تر دې لاندې د منجاله او ريده سيمې دي چې لوېديځ لوري ته له شقوره او طليطله سره نښتې دي، بيا تر طرطوشه لاندې ختيځ لوري ته افراغه او شمال لوري ته يانې د سالم ښار ختيځ لوري ته قلعة ايوب او بيا سرقطه او بيا لارده دي چې په شمال ختيځ کې وروستی ښار دی.

د څلورم اقليم دوهمه برخه

د دې اقليم دوهمه برخه تر اوبو لاندې ده، خو په شمال کې لږ لوېديځه برخه وچه ده، په دې کې د برنات غره (برناټ) پاتې برخه ده، يانې دغه غر ګړنګونه لري، که څوک د پنځم اقليم د لومړۍ برخې له وروستيو نه روان شي نو دې ته به ورسېږي، دا د محيط سمندر په وروستۍ غاړه او د پنځم اقليم د لومړۍ برخې له وروستيو څخه پيلېږي د جنوب ختيځ لور ته درومي او له جنوب نه يو څه د ختيځ لوري ته لږ ېېرته د څلورم اقليم له لومړۍ برخې نه دوهمې برخې ته ورځي. دلته په هغو کې درې دي، چې د ورسره نښتې هوارې په لور درومي چې د فشکونيه خاوره ورته وايي. په دې کې د خريده او قرقشونه ښارونه ودان دي، د همدې برخې د روم سمندرګي پر غاړه د بارسلونا ښار ودان دی، بيا اربومنه دی، بيا په دې سمندر کې چې دغه برخه يې تر فشار لاندې ده ډېر ټاپوګان شته دي چې زياتره يې د وړوکوالي له لامله له اوسېدونکو تش دي، خو د لوېديځ لوري ته يې د سردانيه ټاپو دی او ختيځ لوري ته يې صقيله (سسلي) ټاپو دی، چې څلورو خواو ته پراخ دی، ويل کېږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا تر اوه سوه میله پورې راځرخي او ډېر ښارونه پکې ودان دي، چې مشهور يې سرقوسه، بلرم، طربغه، مازر او مسيني دي، دغه ټاپو د افريقا خاورې ته مخامخ دی او د دواړو تر منځ د عروش او مالطه ټاپوګان دي.

د څلورم اقليم درېيمه برخه

د دې اقليم درېيمه برخه په اوبو کې ډوبه ده خو شمال لوېديځ لور ته د دې ټوټې تر اوبو لاندې نه دي. لوېديځ لورې ته د قلوريه سيمه ده، په منځ کې يې ابکيرده ده او په ختيځ کې د بنادقه آبادی دي.

د څلورم اقليم څلورمه برخه

د دې اقليم څلورمه برخه هم تر اوبو لاندې ده، لکه چې مخکې ياد شوي د دې ټاپوګان هم ډېر دي او زياتره شاړ او له آبادۍ تش دي. شمال لوېديځ لور ته يې د بونس او د اقريطش (کرت) ټاپوګان آباد دي، اقريطش د مستطيل په بڼه له منځنۍ برخې جنوب ختيځ لور ته تللی دی.

د څلورم اقليم پنځمه برخه

د دغه اقليم پنځمه برخه هم تر اوبو لاندې ده، چې جنوب او لوېديځ ته د يوه لوی مثلث په بڼه ده، د دې مثلث لوېديځه برخه د دې برخې په پای کې ختمېږي او جنوبي څنډه يې نږدې $\frac{2}{3}$ ختمېږي او د دې برخې په لوېديځ کې $\frac{1}{3}$ برخه پاتې کېږي چې شمالي ټوټه يې د لوېديځ لور ته له سمندر سره موازي راګرځي، په سهيلي نيمايي کې يې د شام څوړې سيمې دي. د هغو په منځ کې لکام غر تېرېږي شمال ته د شام تر پايه پورې غځېدلی دی. بيا له هغه ځايه لورې بدلوي او د ختيځ او شمالي قطر په لور درومي، له راګرځېدلو وروسته د سلسله غرونو په نامه يادېږي. دغه غر له دې ځايه د پنځم اقليم په لور ځي او له ګرځېدو وروسته په ختيځ کې د ټاپوګانو د ښارونو له يوې ټوټې تېرېږي او د ختيځ لور ته دوام کوي. بيا د لوېديځ په لور راګرځي چې څو سره يو ځای شوي غرونه يې په مخه کې څنډ کېږي او دغه غر د روم سمندرګي له بهرنۍ څنډې سره پای مومي. په دې کې ډېر ناوونه او درې دي چې دردب ورته وايي، دغه درې د ارمني آباديو په لور وړاندې درومي، په همدې برخه کې ارمني قومونه مېشت دي چې د دې غرونو او د سلسله غره تر منځ راغلي دي. سهيل ته د شام مخ څوړې سيمې دي او د لکام غر د روم سمندرګي او د وروستۍ برخې تر منځ له جنوب نه تر شماله غځېدلی دی. داسې چې د لومړۍ برخې په سهيل کې د سمندر پر غاړه انطرس ښار ودان دی چې له غزې او طربلس سره نښتی. دغه دواړه ښارونه د درېيم اقليم د سمندر پر غاړه پراته دي. د انطرطوس په شمال کې جبله بيا لاذقيه ورپسې اسکندرونه او بيا سلوقيه آباد دی. تر هغو وروسته د شمال لورې ته د روم سيمه ده. د لکام غره (چې د سمندر له وروستۍ برخې سره د هغو د څنډې په منځ کې حايل دی) ته مخامخ د شام هغه پاسنۍ برخه ده چې سهيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېديځ لوري ته يې حصن الحواني دی. دغه کلا د حشيشة الاسماعيليه ؤ ده، چې اوسمهال د فدايانو په نامه مشهور دي او دغه کلا ته مصيات ويل کېږي، د انطرطوس ته مخامخ ده.
د غره ختيځ لوري ته دې کلا ته مخامخ د حمص شمال لوري ته د سليمه ښار دی او له مصيات نه شمال لوري ته د غره او سمندر تر منځ د انطاکيې ښار ودان دی او هغو ته مخامخ ختيځ لور ته مصره دی. د مصره ختيځ لوري ته مراغه او د انطاکيې شمال ته مصيصه دی، ورپسې اذنه او بيا طرطوس دی چې د شام وروستی برخه ده، د دې غره نه لوېديځ لوري ته د هغو ښارونو مخامخ قنسرين او بيا عين زربه دي. د غره ختيځ لوري ته د قنسرين سره موازي حلب دی، بيدو زربه ته مخامخ منبځ دی چې د شام وروستی ښار دی، د دروب ښي لوري ته د دروب او روم سمندرګي تر منځ د روميانو آبادۍ دي چې نن سبا د ترکي حکومت تر حکم لاندې دي، د هغوی حاکم ابن عثمان دی د دغو کليو د سمندر پر غاړه د انطاکيې او علايا ښارونه ودان دي. په اومني آباديو کې چې د درو لرونکي غره او د سلسله غرونو تر منځ دي د مرعش، ملطيه او مصره ښارونه هم دي چې د شمال تر وروستيو برخو آباد دي. د دې اقليم په پنځمه برخه کې په ارمني ښارونو کې د جيحون او د هغه ښي اړخ ته د سمون سيندونه تېرېږي، جيحون جنوب لور ته بهېږي له درو نه وړاندې تېرېږي طرطوس او بيا له مصيصې نه تېرېږي، بيا شمال لوري ته ګرځي تر دې چې د سلوقيه په جنوب کې د روم سمندرګي ته ورلوېږي. په همدې ډول د سيحون سيند جيحون ته مخامخ د معرة او مرعش سره موازي بهېږي د درو لرونکي غره نه وړاندې شام ته ننوزي. بيا عيش زربه ته بهېږي او تر جيحون سيند وړاندې تېرېږي. بيا شمال لوېديځ لور ته ګرځي له مصيصې سره په څنګ کې تېرېږي او په لوېديځ کې له جيحون سره يو ځای کېږي.
د ټاپو د آباديو جنوب لوري ته چې د لکام غره ګرځندی او سلسله غره په منځ کې رافضه، رقه، حران، سروج، رها، نصيبين او سمياط آباد دي، آمد د سلسله غره لاندې د شمالي برخې په وروستيو کې دی، دا د ختيځې برخې پای هم دی. د همدې ټوټې په منځ کې د فرات او دجلې سيندونه بهېږي. دا دواړه له پنځم اقليم څخه راوزي او په جنوب کې له ارمني آباديو تېرېږي تر سلسله غره وړاندې تېرېږي.
اوس د فرات سيند له سمياط او د سروج له لوېديځه وزي ختيځ لوري ته ګرځي د رافضه او رقه تر څنګ تېرېږي او د شپږمې برخې په لور درومي. دجله د آمد له ختيځه درومي او ډېر زر د ختيځ لور ته مخه کوي او د شپږمې برخې په لور ځي.

د څلورم اقليم شپږمه برخه

د دې اقليم په شپږمه برخه کې لوېديځ لوري ته د جزيرې ښار دی، د جزيرې د ښارونو ختيځ ته د عراق ښارونه دي چې له هغو سره يو ځای شوي دي او نږدې د دې برخې په پای کې ختمېږي. د عراق له پايه د اصفهان غر پيلېږي چې د دې برخې له سهيل نه لر تيتېږي او وړاندې درومي، چې بيا په شمال کې وروستۍ برخې ته رسېږي راګرځي او له شپږمې برخې وزي، سيده وړاندې درومي په پنځمه برخه کې له سلسله غره سره ګډېږي، چې په شپږمه برخه کې بيا په لوېديځ او ختيځ دوو ځانګو وېشل کېږي. د لوېديځې ځانګې له جنوب لوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د اقليم په پنځمه برخه کې د فرات سيند ترې سرچينه اخلي او له شمال څخه يې د دجلې سيند، فرات شپږمې برخې ته درومي او له قرقيسيا څخه تېرېږي، دلته له هغو نه يو بل ښاخ بېلېږي چې شمال لوري ته درومي او د جزيرې خاورې ته ننوزي، هلته پر څلورو لوريو را گرځي او پای مومي. فرات له قرقيسيانه تېرېږي او ډېر زر د جنوب لوري ته مخ اړوي، له خابور سره نږدې تېرېږي د رحبه تر لوېديځ پورې رسېږي هلته څو څانگې ترې بېلېږي چې له هغو نه يې ځينې څانگې له کوفې تېرېږي، ځينې يې د بن ابي بعيره له مانې او جامعين نه. بيا دا ټولې څانگې د دې برخې جنوبي لوري ته تر درېيم اقليم پورې رسېږي، هلته د حيره او قادسيې د ختيځ لوري ته راگرځي.

فرات له رحبة څخه د ختيځ په لور بهېږي سيده د هيت شمال ته رسېږي. بيا د زاب او انبار له سهيل څخه تېرېږي بغداد ته نږدې له دجلې سره يو ځای کېږي. د دجلې سيند کله چې له پنځمې برخې څخه شپږمې ته ننوزي او د ابن عمر د ټاپو شمال ته له موصل او تکريت نه تېرېږي او حديثه ته رسېږي نو بيا سهيل لور ته اوړي، په ختيځ کې له حديثه نه تېرېږي ذاب کبير او ذاب صغير هم ختيځ لور ته پرېږدي سيده له سهيل نه د قادسيې په لور درومي او بغداد ته رسېږي او د فرات له سيند سره يو ځای کېږي، بيا په سهيل کې د جرجرايا له لوېديځه تېرېږي او د درېيم اقليم يوې برخې ته ورځي. دلته يې څانگې او نهرونه خپرېږي او بيا دا ټولې څانگې بېرته سره يو ځای کېږي او له عبادان سره د فارس خليج ته ورتويېږي.

په بغداد کې تر يو ځای کېدو مخکې د دجلې او فرات په دوآبه کې د جزيرې ښار پروت دی. کله چې دجله تر بغداد وړاندې تېر شي نو يو بل سيند چې له شمال ختيځ نه راځي ورسره يو ځای کېږي. دغه مرستندوی سيند بغداد ته مخامخ د ختيځ له لوري د نهروان ښارونو ته درومي بيا سهيل ته مخه کوي او په درېيم اقليم کې له ورننوتلو مخکې له دجلې سره يو ځای کېږي، د همدې سيند او د عراق او عجم د غرونو په منځنۍ سيمه کې د جلولا ښار دی او د هغو ختيځ لوري ته له غره سره حلوان او حيمره ښارونه دي، د دې برخې په لوېديځه ټوټه کې يو غر شامل دی چې د اعاجم له غره نه پيلېږي او د ختيځ په لور غځېږي، او تر وروستۍ څنډې پورې رسېږي، دې ته د شهر زور غرونه وايي، دغه غر هم د نهر لوېديځه برخه په دوو ټوټو وېشي، د دې وړوکې ټوټې سهيل ته او د اصفهان شمال لوېديځ ته د خونجان ښار دی، دې ټوټې ته بلد هلوس وايي او په منځ کې يې د نهاوند ښار دی او د نهاوند شمال ته هلته چې دوه غرونه سره يو ځای کېږي لوېديځ لوري ته يې زور ښار دی او د هغو په پای کې دينور ښار دی، په دوهمه وړوکې ټوټه کې د ارمينيا د سيمې يو څه برخه شامله ده، چې پلازمېنه يې مراغه ده، د عراق غره ته مخامخ چې کومه برخه آباده ده باريا ورته ويل کېږي، دا د کردانو استوگنځايونه دي او زاب کبير او زاب صغير چې پر دجله پراته دي د دې شا ته دي. د دې ټوټې په پای کې ختيځ لوري ته د آذربايجان ښار ودان دی چې تبريز او بيدقان هم پکې شامل دي. د دې برخې په شمال ختيځه گوښه کې د تيطش سيند يوه برخه هم ده چې دلته ورته د خزر سيند وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم اقلیم اوومه برخه

د دې اقلیم د اوومې برخې سهیل لوېدیځ ته زیاتره د هلوس ښار راغلی دی چې همدان او قزوین هم پکې شامل دي. د هلوس پاتې برخه په درېیم اقلیم کې ده چې په هغو کې اصفهان هم دی، دغه ځمکه په سهیل کې یو غره رانښکېل کړې ده چې د دې لوېدیځ لوري ته تللی د درېیم اقلیم له شپږمې برخې نه تېرېږي او څلورم اقلیم ته ننوزي او بیا د ختیځ له لوري د عراق له غرونو سره یو ځای کېږي. د عراق د غره یادونه تېره شوه او دا مو هم وویل چې د هغو په ختیځې ټوټې کې د هلوس ښارونه په لمن کې نغښتي دي. دغه غر چې پر اصفهان راګرځېدلی له درېیم اقلیم نه د شمال لور ته ښکته شوی د هغو اوومې برخې ته تللی دی او له ختیځه د هلوس ښارونه په غېږ کې رانغاړي. دلته تر هغه لاندې کاشان دی، بیا قم دی او بیا نږدې نیم واټن وهي لږ لوېدیځ لوري ته مخه کوي، بیا په دایروي ډول بېرته راګرځي او د ختیځ او بیا شمال لور ته مخه ګرځوي او وړاندې ځي، تر دې چې د پنځم اقلیم لور ته ځي. د هغو په ګرځنیو کې د ري ښار ودان دی. د دې له لوري اړولو سره یو بل غر هم پیلېږي چې تر لوېدیځه د دې برخې تر پایه غځېدلی دی، دلته یې جنوب لوري ته د قزوین په شمال کې او د ري شمال ختیځ لور ته له هغو سره تر منځنۍ برخې پورې نښتی، بیا تر پنځم اقلیم پورې د دغو غرونو او د طبرستان د یوې برخې په منځ کې د طبرستان ښار دی، له پنځم اقلیم نه دې برخې ته داخلېږي له لوېدیځه د ختیځ تر نیمایي برخې پورې د ري غره ته نږدې د جرجان آبادي دي چې بطام هم پکې دی، د دې غره شا ته د دې برخې لږ ساحه شته چې په پاتې برخه کې یې ځنګلونه دي چې د فارس او خراسان تر منځ واقع دي او د کاشان په ختیځ کې دي. د دې ځنګلونو په پای کې له غره سره نږدې د استر آباد ښار پروت دی او د دې برخې تر پایه ختیځ ته د نېشاپور ښار دی، بیا تر وروستۍ برخې پورې مرو شاه جهان دی، د هغو شمال ته د جرجان ختیځ لوري ته او د دې برخې په وروستي ختیځ لوري کې مهرجان، خارزون او طوس پراته دي. دا ټول د غرونو په منځ کې دي. د هغو شمال ته د نسا سیمه ده چې له شمال او ختیځ نه په ډېرینو میدانونو رااحاطه شوې ده.

د څلورم اقلیم اتمه برخه

د دغه اقلیم په اتمه برخه کې لوېدیځ لوري ته د جیحون سیند دی چې له جنوب نه شمال لور ته بهېږي، د دې سیند په لوېدیځه غاړه د خراسان رمم او آئل آباد دي، همدارنګه د خوارزم د سیمې ظاهریه او جرجانیه دي. دا له سهیل لوېدیځ لوري استر آباد په غېږ کې نیسي چې په اوومه برخه کې دی او د اتمې برخې د مغرب لور ته کېږي. لکه چې هلته مو یادونه وکړه دلته د جیحون سیند په ختیځ کې او د دې برخې په سهیل کې بخارا ده، بیا صغد دی. د صغد پلازمېنه سمرقند دی، ورپسې سردار او اشنه سیمې دي، ختیځ لوري ته جنجیده دي چې همدلته دغه برخه پای مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سمرقند، اشنه او د اشنه په شمال کې د ايلاق سيمې دي، بيا د هغو شمال لوري ته د شاش علاقه ده، همدلته د ختيځ لوري ته دغه برخه پای مومي د دغه ټوټې په جنوب کې د فرغانې پاتې سيمه ده.

د څلورم اقليم نهمه او لسمه برخه

له دې ټوټې نه چې په نهمه برخه کې ده د شاش (چاچ) سيند راوزي چې د اتمې برخې له ساره څخه تېرېږي او د جيحون په سيند کې په هغه ځای کې ورتوييږي چې له اتمې برخې تېرېږي او د پنځم اقليم په لور بهېږي. له دې سره د ايلاق له سيمې سره يو بل سيند هم يو ځای کېږي، چې د تبت له سرحد نه د درېيم اقليم له نهمې برخې څخه راځي، او پخوا تر دې چې له نهمې برخې ووزي له هغه سره د فرغانې سيند هم يو ځای کېږي. د شاش سيند لوري ته د جبراغون غر دی چې له پنځم اقليم څخه پيلېږي، ختيځ لوري لږ شمال ته متمايل ورګرځي په نهمه برخه کې شاش راګيروي او بيا وړاندې درومي، بيا نهمې برخې ته مخه کوي او له هغه ځايه شاش او فرغانه رانغاړي او درېيم اقليم ته داخلېږي. د دې برخې په منځ کې د شاش سيند او د هغو د غره د يوې برخې تر منځ د فاراب سيمې دي. او د دې او د بخارا او خوارزم د سيمو تر منځ شګلن ميدانونه دي. د دې برخې شمال او ختيځ کونج ته د خجند سيمه ده. چې په هغو کې اسبيجاب او طراز آباد دي. د دې اقليم په لوېديځه نهمه برخه کې د فرغانې او شاش له سيمو وروسته په سهيل کې خزلجيه سيمه ده او په شمال کې د خليجه ځمکې او په ټوله ختيځه برخه کې د ګيماکيه سيمې دي چې ټوله لسمه برخه يې نيولې او د قوقيا (قاف) سره چې په ختيځ کې په وروستۍ څنډه دی نښلي. د محيط سمندر پر څنډه د ياجوج او ماجوج غر (قاف غر) دی دا ټول قومونه له ترکي قبيلو سره تړاو لري.

پنځم اقليم

د پنځم اقليم لومړۍ برخه

د پنځم اقليم زياتره برخه په اوبو کې ډوبه ده، البته لږه برخه يې سهيل او ختيځ لوري ته تر اوبو راوتلې، دا چې محيط سمندر د دې برخې له لوېديځ لوري نه په پنځم، شپږم او اووم اقليم کې شاملېږي کومه برخه چې سهيل لوري ته له اوبو راوتلې د مثلث په څېر ده او له اندلس سره يو ځای شوې ده، په همدې کې د اندلس پاتې برخه ليدل کېږي چې سمندر له دوو لوريو څخه را ايساره کړې ده لکه چې د مثلث دوې څنډې وي، داسې چې د لوېديځ اندلس له پاتې برخې څخه د سمندر پر څنډه د سهيل او لوېديځې برخې په پيل کې د سعيور ښار ودان دی، د هغو ختيځ ته سلمنکه دی، په منځ کې يې سموره دی، د سلمنکه ختيځ لوري ته ايله دی چې د سهيل په پای کې دی، د هغو ختيځ لوري ته د قستاليه سيمه ده چې د شقونيه ښار پکې آباد دی، د هغو شمال ته بيا د ليون او برغشت ځمکه ده، بيا د هغو شا ته د شمال لوري ته د جليقيه سيمه ده چې د دې مثلث تر زاويې پورې غځېدلې ده، د لوېديځې ضلعې په پای کې د سمندر پر غاړه شنيتاقو (د يعقوب ښار) آباد دی، په دې برخه کې د ختيځ اندلس مشهور ښار شطيله ودان دی لکه په سهيل کې چې قساله دی. بيا د قساله او برغشت تر منځ ناجزه دی، د ځمکې د دې ټوټې په منځ کې يو لوی غر ليدل کېږي چې د شمال ختيځې څنډې او سمندر سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

موازي پروت دی پخوا تر دې چې په څلورم اقلیم کې له روم سمندرګي سره یو ځای شي دغه غر د دې ضلعې او سمندر سره د نیلونه سره نږدې په ختیځ کې یو ځای کیږي.
ګواکې دغه غر له ختیځ لوري د اندلس د خوندي کولو لپاره یو طبیعي دیوال دی. د دې غره لاړې او درې د غشکونیه ښارونو په لور وتلې دي چې یو انګریزی قام دی، له هغوی سره په څلورم اقلیم کې د روم سمندرګي پر څنډو کرشکونه او بونه ودان دي، د هغوی دواړو شا ته په شمال کې خریده او مرقشونه دي. او په پنځم اقلیم کې د خریده شمال ته طلوشه دی، او په دې برخه کې چې د ځمکې یوه هواره ټوټه ختیځ لوري ته ده د مثلث په بڼه ده چې حاده زاویه یې ختیځ لوري ته د برنات «پیرینه» غره شا ته ده. په دې برخه کې د محیط سمندر پر څنډه په هغه برخه کې چې د برنات غر دی د ینونه ښار آباد دی، د دې برخې په شمال ختیځه ګوښه کې د دې ټوټې په پای کې تر پایه د نیطو سیمې دي چې انګریزی قام دی.

د پنځم اقلیم دوهمه برخه

د دې اقلیم په دوهمه برخه کې لوېدیځ لوري ته د غشکونیه سیمه ده او په شمال کې یې د نیطو او برغشت ځمکې دي چې پاس مو یې یادونه وکړه. د غشکونیه د ختیځې برخې شمال ته د ځمکې یوه ټوټه د روم له سمندرګي نه د داړې په څېر راوتلې ده. چې د ختیځ لوري ته یو څه کږه شوې ده، د غشکونیه سیمه د هغو په لوېدیځ کې د سمندر تر خلیج پورې ورننوتلې ده، د دې ټوټې په شمالي سر کې د جنوه آبادۍ دي، شمال ته دې ته مخامخ د نیت جون غر دی، د هغو شمال ته مخامخ د برغونه خاوره ده، په ختیځ کې د جنوه له هغه ټوټې نه چې د روم له سمندرګي راوتلې بله ټوټه ده چې له سمندرګي راوتلې، د دې دواړو ټوټو تر منځ یو خلیج دی چې په وچه کې ننوتلی دی. د دې خلیج لوېدیځ لوري ته نیش دی، او ختیځ لوري ته یې د رومة الکبرا ښار دی چې د فرنګي پاچاهانو پلازمېنه ده، د دوی د پاپ (لوی پادري) او پطریق اعظم هستوګنځی دی. د هغو شانداري ودانۍ او حیرانوونکې عبادتخونې او غیر معمولي کلیساګانې په نړۍ کې مشهورې دي. په دې کې حیرانوونکې نهرونه دي چې د دې ښار په زړه کې له ختیځه لوېدیځ لوري ته بهیږي او د اوسپنې پر فرش بهیږي، په دې ښار کې د پطرس او بولس کلیساوې دي چې د حضرت عیسی ع ملګري وو او همدلته ښخ شوي دي. د روم د ښار شمال ته د دې برخې په پای کې د افترنصیصه (فرانسې) آبادۍ دي، او د روم سمندرګي پر هغه څنډه چې د روم ښار دی، ختیځ ته یې د ناپل سیمه ده چې له قلوریې ښار سره چې یو انګریزی ښار دی یو ځای شوی. شمال ته یې د بنادقه خلیج یوه برخه ده چې په دریېمه برخه کې دلته د لوېدیځ او شمال لوري ته وړاندې ننوزي، او نږدې د دې په نیمایي کې پای مومې. پر همدې برخه د بنادقه «ونیز» ډېرې آبادۍ دي، چې له جنوب لوري نه د محیط سمندر او دې برخې په منځ کې پیلیږي. په شپږم اقلیم کې شمال لوري ته د انکلایه آبادۍ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم اقليم دريیمه برخه

د دې اقليم د درييمې برخې لوېديځ لوري ته د بنادقه خليج او روم سمندرگي تر منځ د قلوريه کلي دي. چې له ختيځ لوري د روم سمندرگي را ايسارې کړې، په څلورم اقليم کې د دې کليو په وچه سيمه کې د روم سمندرگی د يوه خليج په بڼه يو ځای شوی دی چې د دوو څنډو تر منځ دی چې له سمندر نه راوتلې او د شمال لوري ته تر يوې برخې پورې راغلی دی. د قلوريه ختيځ لوري ته د انکيرده آبادۍ دي چې د بنادقه خليج او روم سمندرگي تر منځ په ټاپو وزمې کې دي. د بنادقه خليج دغه د شمال په لور غځېدلي آبادۍ له ختيځ لوري را ايسارې کړې دي. بيا دغه خليج د شمال په وروستۍ برخه کې د لوېديځ په لور مخه اړوي او خليج ته مخامخ موازي په څلورم اقليم کې يو لوی غر دی چې د هغه د ساتونکي په څېر د شمال لور ته غځېدلی او بيا شپږم اقليم ته ننوزي او له دې سره بيل د لوېديځ لور ته گرځي، تر دې چې خليج ته مخامخ شمال لوري ته د انکلايه په آباديو کې پای ته رسېږي. دا د جرمن قومونو آبادۍ دي چې وروسته به يې بيان راشي. په دې خليج او د خليج او غره تر منځ تر کومه ځايه چې دواړه غځېدلي دي دبنادقه کلي دي، کله چې دا دواړه د لوېديځ پر لور ادامه کوي نو د دوی تر منځ په حروايا کې او د خليج پر څنډو جرمن قومونه دي.

د پنځم اقليم څلورمه برخه

د دې اقليم په څلورمه برخه کې د سهيل لور ته د روم سمندرگي يوه برخه ورننوتلې ده چې د څلورم اقليم په لور تللې ده او د پنډې داړې (غابس) په څېر ده، همدغسې د شمال لور ته راوتلې ده او د دې دوو ټوټو تر منځ يو وړوکی خليج دی. د دې برخې په پای کې د ختيځ سمندر ټوټې دي چې په شمال کې يې د قسطنطنيې خليج وتلی دی. دغه خليج له جنوبي څنډې څخه د شمالي څنډې په لور درومي تر دې چې شپږم اقليم ته ننوزي. هلته سمدستي د ختيځ په لور مخه کوي او تر نيطش سمندر پورې وړاندې ځي. چې په پنځمه برخه او تر هغو وړاندې لږ برخه په څلورمه برخه او تر هغو وروسته په شپږم اقليم کې دي، چې وروسته به رڼا پرې واچوو. د قسطنطنيې ښار د دې خليج ختيځ لوري ته دی او د دې برخې په پای کې شمال لوري ته پروت دی. دا يو لوی ښار دی چې د رومي امپراتورانو پلازمېنه وه. په دې کې د لويو ودانيو او پنډو دېوالونو نښې دومره زياتې دي چې کيسې يې په عامو خلکو کې ډېرې مشهورې دي. د دې برخې په هغه ټوټه کې چې د روم سمندرگي او قسطنطنيې د خليج تر منځ دي د مقدونيې کلي دي چې د يونانيانو تر حکم لاندې پاتې شوي دي. په همدې کليو کې د دوی د هېواد لومړی بنسټ کېښودل شو. د دې خليج ختيځ لوري ته تر آخره د باطوس د ځمکې يوه برخه ده. زما په اند په هغه وخت کې دغه قوم د ترکمنو د واکمنۍ برخه ده او د ابن عثمان واکمني پرې ټينگه ده، پلازمېنه يې برصه ده، دوی د بېلابېلو قومونو تر حکم لاندې اوسېدلي دي تر دې چې اوس د ترکمنانو تر حکم لاندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم اقلیم پنځمه برخه

د دې اقلیم په پنځمه برخه کې په سهیل لوېدیځ کې د باطوس سیمه ده، د باطوس شمال ته تر وروستۍ برخې پورې د عموریه ټاټوبی دی، د عموریه ختیځ لوري ته د قباقب سیند بهېږي چې د فرات سیند مرستیال دی او همدلته له یوه غره نه راوزي او جنوب لور ته بهېږي تر دې چې له فرات سره یو ځای شي. تر دې وړاندې چې فرات له دې برخې ووزي او څلورم اقلیم ته ننوزي چې قباقب او فرات سره یو ځای شي له دې نه لوېدیځ لوري ته تر وروستۍ برخې پورې د سیحون سیند خوله ده او بیا یې لوېدیځ لور ته د سیحون نهر دی. دغه دواړه سیندونه سیده بهېږي چې پاس یې یادونه شوې ده، همدلته د فرات سیند ختیځ لوري ته د دجلې سیند خوله ده چې له هغو برخې سره موازي بهېږي تر دې چې له بغداد سره له فرات سره د سهیل او ختیځ تر منځ په زاویه یو ځای کېږي. د هغه غره تر شا چې د دجلې سیند ترې راوزي د میافارقین ښار دی، د قباقب سیند چې پاس یې یادونه وشوه دغه برخه په دوو ځانګو وېشي، یوه سهیل لوېدیځ لوري ته چې د باطوس ځمکې دي او له باطوس نه ښکته تر وروستۍ برخې شمال لوري ته او د هغه غره شا ته چې قباقب سیند ترې سرچینه اخلي د عموریه ټاټوبی دی، بله شمال ځانګه ده، جنوب لوري ته له دې ځایه ۱/۳ واټن کې د فرات او دجلې سر بندونه دي او شمال لوري ته له عموریه ټاټوبي سره نښتی د قباقب غر شا ته تر ډېره ځایه د بلتان خاوره غوړېدلې ده او د فرات له سربند د خولې، سره نږدې د حرشنه ښار ودان دی او په شمال ختیځ کې دنیطش سمندرګي یوه ټوټه ورسره یو ځای شوې چې د قسطنطنیې خلیج یې مرستیال دی.

د پنځم اقلیم شپږمه برخه

د دې اقلیم په شپږمه برخه کې جنوب لوېدیځ ته د ارمینیا غبرګ ښارونه دي چې له ختیځه پیلېږي او د دې برخې تر نیمایي پورې رسېږي. د دې آبادیو سهیل لوېدیځ ته اردن دی او شمال ته یې تفلیسن او دبیل دي، د اردن ختیځ ته د خلاط او بردعه ښارونه دي، او سهیل ته لږ د ختیځ په لور شا ته د ارمینیا ښار دی، له دې ځایه د ارمینیا سیمه پیلېږي او تر څلورم اقلیم پورې غځېږي، هلته د اکراو (ارمای) د غره په ختیځ کې مراغه ښار ودان دی. د دې غره یادونه د څلورم اقلیم په شپږمه برخه کې راغلې ده. په دې برخه او څلورم اقلیم کې ختیځ لوري ته د آذربایجان سیمه له ارمینیا سره نښتې، د دې برخې په پای کې د اردبیل سیمه ده چې د طبرستان د سمندرګي پر یوه ټوټه ده، دغه ټوټه په دې سیمه کې له ختیځ لوري له اوومې برخې راغلې، دې ته د طبرستان سمندرګی وایي، پر دې د ټاپو شمال لوري ته د خزر (ترکمن) آبادیو ځینې برخې دي. د دې سمندري ټوټې په وروستی برخه کې شمال لوري ته څو غرونه پیلېږي چې سره ورته لوېدیځ لور ته تر پنځمې برخې پورې رسېږي، بیا په پنځمه برخه کې راګرځي، میا فارقین په غېږ کې اخلي او څلورم اقلیم ته نږدې تېرېږي او د شام په مخ ځوړو کې له سلسله غره سر یو ځای کېږي، له لکام غره سره هم چې یادونه یې تېره شوې ده، په دغو شمالي غرونو کې په دې برخه کې د دروازو په څېر درې او ناوونه دي چې دواړو لوریو ته وتلې دي. د دوی جنوب ته د (دربند ولایت) سیمه ده، چې ختیځ ته د طبرستان تر سمندره پورې رسېږي، په همدغه طبرستان سمندرګي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باب الابواب ښار دی او سهیل لوري ته په لوېدیځ کې له ارمینیا ښار سره یو ځای کېږي. په ختیځ کې باب الابواب او ارمینیا او د جنوبي آذربایجان تر منځ د زاب سیمه ده چې په طبرستان سمندرگي پورې نښتې ده. د دې غرونو شمال لوري ته د دې برخې یوه ټوټه ده چې لوېدیځ لور ته یې په شمال لوېدیځ څنډه کې د سریر حکومت دی. له دې ټولې برخې سره د د نیطش ټوټه هم یو ځای شوې ده چې د قسطنطنیې خلیج یې مرستندوی دی چې یادونه یې پاس شوې ده، او د سریر هېواد چې پرې راخپور دی، په همدې څنډه اطربزیده ودان دی، بلاد سریر د ابواب غره او د شمال په منځ کې له هغه برخې سره یو ځای کېږي آن تر دې چې په ختیځ کې پر همدې غره پای مومي چې د هغو او د خزر د ځمکو تر منځ ولاړ دی. د هغو وروستی ښار صول دې غره ته نږدې دی. دغه په منځ کې د درېدلي غره شا ته د خزر یوه برخه ځمکه ده چې د هغو برخې په شمال ختیځه زاویه پای مومي چې د طبرستان له سمندرگي سره یو ځای کېږي. او په شمال کې د دې برخې تر پایه رسېدلې ده.

د پنځم اقلیم اوومه برخه

د دې اقلیم اوومه برخه ټوله په لویدیځ کې په طبرستان سمندرگي کې ډوبه ده، په څلورم اقلیم کې په طبرستان سمندرگي کې سهیل ته یوه وچه ټوټه شته چې یادونه یې مخکې شوې ده. پر هغو د طبرستان سیمه آباده ده او د ویلم غر هم چې تر قزوین پورې غځېدلی دی، دغه په اوبو کې ډوبې ټوټې په لوېدیځ کې یوه بله ټوټه ده ورسره یو ځای شوې چې د څلورم اقلیم په شپږمه برخه کې پرته ده، بیا د هغو له شمال نه یوه بله ټوټه ورسره یو ځای کېږي چې د شپږمې برخې په ختیځ لوري کې ده. د دې برخې یوه ټوټه د شمال لوېدیځ په زاویه پاس درومي چې په هغو کې اتل سیند د طبرستان په سمندرگي کې ورتوییږي، د دې برخې ختیځ لوري ته یوه ټوټه له اوبو خوندي پاتې ده، چې (غز) ترکي قوم هلته مېشت دی چې د جنوب له لوري یو غر پرې را گرځېدلی دی چې له اتمې برخې دې لوري ته راغځېدلی دی او لوېدیځ لور ته تللی دی، بیا د سمندر سره په څنگ څنگ کې تر شپږم اقلیم پورې تللی دی، بیا جنوب لوري ته گرځي او د پنځم اقلیم تر شپږمې برخې پورې رسېدلی دی. د دې غره په همدې برخه کې او د سریر د ځمکې تر منځ دېوال دی او د خزر له ځمکو په شپږمه او اوومه برخه کې د دغه غر (تور غر) څنډې سره یو ځای کېږي چې وروسته به پرې غږېږو.

د پنځم اقلیم اتمه برخه

د دغه اقلیم اتمه برخه د (غز) ترکانو د یوه کوچي قوم د کېږدیو ځایونه دي، د دې لوېدیځ لوري ته د خوارزم سمندرگی (اورال) دی چې د جیحون سیند هم ورلوېږي، د دې جهیل مساحت ۳۰۰ میله دی، د غز سیمې ډېر نهرونه همدلته ورتوییږي، د دې شمال ختیځ ته د عرعون سمندرگی دی چې څلور سوه میله مساحت لري او اوبه یې خوږې دي. د دې برخې په شمالي کونج کې د مرغار غر (د واورو غر) دی ځکه چې دلته واوره هېڅکله هم نه اوبه کېږي دغه غر د دې برخې تر پایه غځېدلی دی. د عرعون سمندرگي په سهیل کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجرالصلد غر دی، دا د عرعون په نامه مشهور دی ځکه خو یې سمندرګي ته عرعون وايي، پر دې غره ځه شی نه را زرغونېږي، د سمندرګي شمال ته له دې غره او له مرغار غره نه ډېر خوړونه رالوېدلي دي چې شمېرل یې ګران دي او له دواړو غاړو سمندرګي ته ورتوییږي.

د پنځم اقليم نهمه برخه

د دې اقليم په نهمه برخه کې د ارکس قوم سيمه ده (د ترکانو بل قوم دی) چې د غز د سيمې لوېديځ لور ته ده او د کيماکيه په ختيځ کې ده، د دې ختيځ له لوري د دې برخې تر پايه قاف غر (د اورال غر) دی چې د ياجوج او ماجوج سيمه يې راښکېل کړې ده. دلته دغه غر له سهيل نه د شمال په لور پروت دی تر دې چې په لسمه برخه کې ورشاملېږي او مخه بدلوي. دلته دغه غر د څلورم اقليم د لسمې برخې له وروستيو نه پيل شوی او رانغوتلی دی، هلته يې محيط سمندر په شمال کې تر وروستۍ برخې پورې په غېږ کې را ايسار کړی، او د څلورم اقليم د لسمې برخې تر نيمايي لږ کم د لوېديځ لور ته ګرځېدلی او دې غره له پيله تر دې ځايه د کيماکيه سيمه رانغښتې ده بيا د پنځم اقليم تر لسمې برخې پورې تللی دی، او له هغه ځايه تر وروستۍ څنډې د لوېديځ په لور پراخ شوی دی. د دې برخې په سهيل کې يوه ټوټه شته چې تر لوېديځه مستطيله ده چې د دې غره له حدودو خوندي پاتې ده. دغه برخه د کيماکيه د سيمې له ختمېدو مخکې پای ته رسېدلې ده، بيا دغه ټوټه د نهمې برخې ختيځ لوري ته د هغو په پاسنۍ برخه کې تېرېږي لږ وړاندې درومي او د شمال لوري ته ګرځي، بيا سيده درومي او د شپږم اقليم نهمې برخې ته رسېږي، پر دې ځای د ياجوج او ماجوج دېوال دی چې بيا به پرې رڼا واچوو. دلته هم د اقليم د دغه برخې شمال ختيځه زاويه د قاف غره له غېږې خوندي پاتې ده، دا هم مستطيل ډوله ساحه ده چې سهيل لوري ته پراخه شوې او په همدې کې د ياجوج او ماجوج سيمه ده، او الله ج تر هر چا ښه عالم او خبر دی.

شپږم اقليم

د شپږم اقليم لومړۍ برخه

د دې اقليم لومړۍ نيمايي برخې زياته په اوبو کې ډوبه ده، محيط سمندر له شمال لوري نه د ختيځ پر لور مخه اړولې او بيا د سهيل لور ته وتلی دی، خو په جنوب کې لږ وړاندې چې تللی پای مومي. ځکه خو په دې برخه کې د دې ځمکې يوه ټوټه وچه پاتې کېږي چې د سمندر د دوو لوريو په منځ کې ده او د محيط سمندر په سهيل ختيځ لوري کې د يوه خليج لوري ته پرته ده چې په ساره او اوږدو پراخه شوې ده. دا ټوله سيمه د برتانيې ده، د برتانيې د سيمې له پيل سره د دواړو طرفونو په منځ کې او د دې برخې د سهيل ختيځ په زاويه کې د صاقس آبادی دي چې د نبطو له آباديو سره يو ځای شوې دي چې بيان يې د پنځم اقليم په لومړۍ او دوهمه برخه کې تېر شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم اقلیم دوهمه برخه

د دې اقلیم په دوهمه برخه کې هم شمال لوري ته محیط سمندر ورننوتلی دی، د دې لوېدیځ ته یوه مستطیلي ټوټه ده چې له شمالي نیمايي برخې یې لویه ده، دغه ټوټه د برتانیې د هغه سیمې ختیځ لوري ته ده چې د دې اقلیم په لومړۍ برخه کې پرته ده.

د دې ټوټې په شمال کې له لوېدیځه تر ختیځه د سمندر بله ټوټه راغلې ورسره یو ځای شوې ده، چې د دې له لوېدیځې نیمې برخې څخه یو څه پراخه ده او غوړېدلې ده، په همدې برخه کې دلته د انګلند ټاپو ځمکه ده، دا یو لوی ټاپو دی چې لوی لوی ښارونه پکې ودان شوي دي، او دا یو ډېر لوی هېواد دی. د دې ټاپو نوره برخه په اووم اقلیم کې ده، د دې ټوټې په سهیل کې او د هغو په ټاپو کې چې د دې برخې په لوېدیځه نیمايي برخه کې پرته ده، د ارمندیه او افلادش سره یو ځای شوې آبادۍ دي، بیا د دې برخې سهیل ته د فرانسې هېواد دی، د هغو ختیځ ته د برغونیه سیمې دي، دا ټوله سیمه د انګرېزانو ده، او د دې برخې په ختیځه نیمايي برخه کې د جرمني هېواد دی، د هغو سهیل ته د انکلایه سیمې دي او په شمال کې یې برغونیه دی. بیا د تهویکه او شطونیه سیمې دي او د محیط سمندر پر یوه ټوټه چې په شمال ختیځ کونج کې دی د افریره خاوره ده دا ټولې سیمې جرمن قومونه دي.

د شپږم اقلیم دریمه برخه

د دغه اقلیم په دریمه برخه کې په لویدیځ کونج کې جنوب ته د مراتیه کلي دي او په شمال کې د شطونیه په ختیځ کونج کې سهیل ته د انکویه (هنګري) کلي دي او شمال ته د بلونیه چې په منځ کې یې د بلواط غر درېدلی دی. دغه غر دې برخې ته له څلورمې برخې راغلی دی. او شمال لوري ته ګرځېدلی، له لوېدیځه تېرېږي تر دې چې د شطونیه کلیو ته راغلی او د لوېدیځې نیمايي په پای کې ختم شوی دی.

د شپږم اقلیم څلورمه برخه

په څلورمه برخه کې سهیل ته د جثولیه ځمکې دي او تر هغو لاندې د روسیې هېواد دی، د دوی تر منځ د بلواط غر ولاړ دی چې له لومړۍ برخې د لوېدیځ په لور راغلی او په ختیځه نیمايي برخه کې پای ته رسېدلی دی. د جثولیه په ختیځ کې د جرمانیه (جرمني) آبادۍ دي او جنوب ختیځ کونج کې د قسطنطنیې خاوره ده، د هغو ښار د هغه خلیج په پای کې دی چې د روم له سمندرګي نه وزي او په توره بحیره کې ورننوزي. ځکه خو د تورې بحیرې یوه وړوکې ټوټه په پاسنۍ برخه کې هم لیدل کېږي او دغه خلیج د هغو مرستندوی دی، د دې دواړو په کونج کې مسیتاه آباد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم اقليم پنځمه برخه

د شپږم اقليم په پنځمه برخه او څلورمې په پای کې د تورې بحيرې سره دغه تړته له خليج سره يو ځای کېږي او سيده د ختيځ لوري ته درومي. له دې تړلې برخې او يو څه د شپږمې برخې نه له خپلې سرچينې نه ديارلس سوه ميله لرې په شپږ سوه ميله ساره کې ختميږي. د دې سمندر شا ته د دې برخې په سهيل کې له ختيځه تر لويديځه د وچې يوه مستطيلي ټوټه ده چې د هغو په لوېديځ کې د تورې بحيرې پر غاړه هرقليه ده چې د پنځم اقليم د بالقان له سيمې سره يو ځای کېږي د دې ختيځ لوري ته د لانيه کلي دي چې پلازمېنه يې د تورې بحيرې پر غاړه سوتلي دی، د دې برخې په لوېديځ کې د تورې بحيرې شمال ته د ترخان هېواد دی، ختيځ ته د روسې هېواد دی، دغه ټولې آبادۍ د سمندر پر غاړو دي، د روس سيمې د ترخان سيمه د دې برخې له ختيځ لوري را ايساره کړې ده او د اووم اقليم د پنځمې برخې له شماله، او د دې اقليم د څلورمې برخې له لوېديځ لوري يې را ايساره کړې ده.

د شپږم اقليم شپږمه برخه

د شپږمې برخې لوېديځ ته د تورې بحيرې پاتې برخه ده چې يو څه د شمال لوري ته گرځېدلې ده، دلته د دې او په شمال کې د وروستۍ برخې تر منځ د قمانيه کلي دي. د تورې بحيرې لوېديځ ته په شمالي اړخ کې لرې گرځنى دی، په دې دايره تر لرې لرې پورې د لانيه پاتې کلي پراته دي چې وروستۍ سهيلي څنډه يې په پنځمه برخه کې ده، د دې برخې ختيځ لوري ته د خزر له سيمې سره يو ځای شوې، د خزر په ختيځ کې د برطاس ټاټوبی دی او په شمال ختيځ کونج کې د بلغاريې هېواد دی. په سهيل ختيځ کونج کې د بلغار خاوره ده، د تور غره يوه برخه په دې ځای کې له دې برخې تېرېږي او د خزر له سمندرگي سره په څنگ کې اوومې برخې ته ننوزي او بيا راگرځي له هغو بېلېږي او د لوېديځ په لور وړاندې درومي له دې ټوټې نه تېرېږي د پنځم اقليم شپږمې برخې ته ننوزي له جبل ابواب سره يو ځای کېږي، په دې ځای کې د خزر يو شمېر کلي پراته دي.

د شپږم اقليم اوومه برخه

د دې اقليم په اوومه برخه کې سهيل لوري ته تور غر د طبرستان له سمندر نه بېلېږي تر کومه ځايه چې تللی هغه ټوله لوېديځه برخه د خزر د ټاټوبي ده. د هغو ختيځ ته د طبرستان د سمندر يوه برخه ده، چې له ختيځ او شمال نه يې تور غر پيلېږي، د تور غره شا ته په لوېديځ کې د برطاس ځمکې دي، او د دې برخې ختيځ لور ته د شجرب او بنجاک ځمکې دي، دا دواړه ترکي قومونه دي.

د شپږم اقليم اتمه برخه

د اتمې برخې سهيل ته د جولخ ځمکې دي (دا يو ترکي قام دی)، دغه قام په شمالي سيمو کې، د هغو لوېديځ ته او د منتنه ځمکو او د هغو ځمکو په ختيځ کې مېشت دی. د دې په باب دا مشهوره ده چې د ياجوج او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماجوج د دېوال نه مخکې دوی یاجوج او ماجوج ډېر برباد کړي وو، په همدغه منتنه ځمکه کې د اتل سیند (والګا) دی، چې د نړۍ تر ټولو ستر سیند بلل کېږي. دغه سیند د ترکي سیمو نه تېرېږي د پنځم اقلیم اوومې برخې ته رسېږي طبرستان ته ننوزي، دغه سیند د مار په څېر کوږ ووږ تللی دی او ځای ځای یې مخ اړولی دی. سیند د منتنه په خاوره کې د یوه غره له درې چینو څخه راوتلی چې په یوه سیند کې سره یو ځای کېږي، دغه سیند په لوېدیځ کې د دې اقلیم تر اوومې برخې پورې درومي او چې شمال ته ورسېږي د اووم اقلیم د اوومې حصې په لوري مخ اړوي، بیا د سهیل او لوېدیځ تر منځ تېرېږي د اووم اقلیم تر شپږمې برخې پورې رسېږي. بیا تر لږ ځایه د لوېدیځ په لور بهېږي او بیا بېرته د سهیل لور ته مخه اړوي او د شپږم اقلیم شپږمې برخې ته بېرته رادرومي، دلته له دې څخه یو خوړ وتلی دی چې د لوېدیځ په لور درومي او په همدې برخه کې تور سمندرګي ته ورلوېږي. دغه سیند د بلغاریا په سیمه کې د شمال او ختیځ تر منځ بهېږي او د شپږم اقلیم اوومې برخې ته وزي، بیا درېیم ځل سهیل لور ته مخ اړوي او له تور غره سره نږدې تېرېږي او خزر سیمې ته وروزي، بیا د پنځم اقلیم اوومې برخې ته وزي او هلته د طبرستان سمندرګي ته ورتوېږي.

د شپږم اقلیم نهمه برخه

د دې اقلیم د نهمې برخې په لوېدیځ کې د ترکي قام خفشاخ کلي دي، دې ته قفجاق وایي او دا هم ترکي قام دی، د دې برخې ختیځ لوري ته یاجوج او ماجوج دي. د دې دواړو تر منځ د قاف غر ولاړ دی او سره بېل کړي یې دي چې هغوی یې را ایسار کړي دي. د قاف غره یادونه پخوا شوې ده، دغه غر د څلورم اقلیم په ختیځ کې له محیط سمندره پیلېږي او له دې سره په څنګ کې سمندر شمال لوري ته د اقلیم تر پایه ورسره بهېږي، بیا له هغه نه بېلېږي د لوېدیځ لور ته د شمال لور ته ورتېتېږي او وړاندې درومي تر دې چې د پنځم اقلیم تر نهمې برخې پورې رسېږي، بیا په لومړني لوري کې وړاندې درومي تر دې چې په اووم اقلیم نهمې برخې کې له جنوبه د شمال لور ته ورکږېږي او ورننوزي، دلته یې په منځ کې هغه دېوال دی چې سکندر جوړ کړی دی، په خپل پخواني لوري کې د اووم اقلیم په نهمه برخه کې وړاندې درومي د دې له سهیل لوري له محیط سمندر سره په شمال کې نښلي، بیا له دې ځایه له محیط سمندر سره یو ځای د لوېدیځ په لور مخه بدلوي او وړاندې درومي او د اووم اقلیم پنځمې برخې ته وزي. بیا دلته د محیط سمندر له یوې ټوټې سره چې لوېدیځ لوري ته یې شته یوځای کېږي. د نهمې برخې په منځ کې د لوی سکندر لخوا جوړ شوی دېوال دی چې موږ یې مخکې یادونه کړې ده او د دې بیان په قرآن کریم کې هم شوی دی عبدالله بن خردادبه د جغرافیې په خپل کتاب کې لیکلي دي چې واثق بالله په خوب ولیدل چې دغه دېوال را لوېدلی وي، بیا یې له وېرې سترګې وغړولې او سلام ترجمان هغه لور ته د پلټنې لپاره واستاوه، تر دې چې سلام دېوال ته ور ورسېد او د هغه ځای وضعه یې وکتله بېرته راستون شو، دغه ځېنې خبرونه ډېر تفصیلي دي چې زموږ د دې کتاب په موخو کې نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم اقلیم لسمه برخه

د دې اقلیم په لسمه برخه کې د یاجوج او ماجوج کلي سره یوځای شوي دي چې تر پایه غځېدلي دي او تر محیط سمندره پورې خپاره دي، د هغو اوږدوالی د شمال لوري ته دی او سور یې د لوېدیځ لور ته لږ دی. دغه کلي له ختیځ او شمال لوري نه محیط سمندر را ایسار کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم اقليم

د اووم اقليم لومړۍ او دوهمه برخه

محيط (آرام سمندر) له شمال لوري نه د پنځمې برخې تر نيمايي پورې په اوبو کې ډوبه کړې ده، همدلته د قاف غرونه سره يوځای کېږي چې ياجوج او ماجوج يې را ايسار کړي دي. څکه خو د دې لومړۍ او دوهمه برخه دواړه په اوبو کې ډوبې دي، يوازې هغه برخه يې له اوبو راوتلې چې د انګلنډ ټاپو ورته وايي، دغه ټاپو زياتره د اقليم په دوهمه برخه کې دی او په لومړۍ برخه کې هم د شمال لور ته ګرځېدلې له اوبو راوتلې ده، پاتې برخه يې د سمندر له يوې ګردې ټوټې سره د شپږم اقليم له دوهمې برخې سره ده چې پخوا مو يې يادونه کړې وه، په دې سمندري ټوټه کې له دې ټاپو نه د وچې لوري ته لاره ۱۲ ميله سورورره ده. د دې ټاپو شا ته د دوهمې برخې شمال ته د سلانده (ايسلنډ) ټاپو دی، چې له لوېديځه د ختيځ په لور د يوه مستطيل په بڼه پروت دی.

د اووم اقليم درېيمه برخه

د اقليم درېيمه برخه زياتره تر اوبو لاندې ده، له يوې مستطيلې ټوټې پرته چې په جنوب کې پرته ده او د ختيځ په لور اوږده ده تللې ده. دلته د فلونيا خاوره ده چې په شپږم اقليم درېيمه برخه کې يې يادونه شوې، دا مو هم ويلي چې دغه د فلونيا خاوره د سمندر پر هغه ټوټه پرته ده چې په اوبو کې پټه ده، يوازې د اوبو په ټوټه لوېديځ لوري ته په دايروي پرته ده او له وچې سره د يوې ټاپووزمې په بڼه نښلي، چې جنوب لوري ته يې ده او د فلونيا تر سيمې پورې غځېږي. د فلونيا شمال لور ته د برعاقعه (ناروې) ټاپوزمه ده چې په شمال کې له ختيځه تر لوېديځه په اوږدو پرته ده.

د اووم اقليم څلورمه برخه

د دې اقليم څلورمه برخه بشپړه له ختيځه تر لوېديځه په اوبو کې ډوبه ده، البته جنوبي برخه يې راوتلې ده، د دې لوېديځ ته د قيمازک ځمکه ده چې ترکي قوم دی او ختيځ ته يې د طست کلي دي، بيا يې د ختيځ تر وروستيو څنډو د اسلان ټاټوبی دی چې تل په واورو پټ وي، په دې سيمه ک خلک ډېر لږ دي او دا د روسيې له هغو سيمو سره نښتې چې د شپږم اقليم په څلورمه او پنځه برخه کې پرتې دي.

د اووم اقليم پنځمه برخه

د دې اقليم له پنځمې برخې د روسانو آبادی پيلېږي چې په شمال کې د آرام سمندر پر هغه ټوټه پای مومي چې له هغو سره د قاف لومړۍ برخه نښتې ده، لکه چې موږ مخکې بيان کړې وه. دا په ختيځ کې د قمانيه له خاورې سره نښلي چې د اقليم په شپږمه برخه کې په توره بحيره کې واقع ده، دا له هغه سيند سره چې طرمای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وایي پای مومي. د دې سیند اوبه خوړې دي او په دې کې له شمال او جنوب غرونو نه زیات خوړونه راوتلي او دې سیند ته ور لوېږي. د دې برخې په ختیځ کونج شمال لوري ته د تاتاري ترکانو سیمه ده.

د اووم اقلیم شپږمه برخه

د شپږمې برخې په سهیل لوېدیځ کې له قمانیه تاتوبي سره د یوځای کېدو ځای دی او د همدې لوري په منځ کې غتوره سمندرگی دی چې اوبه یې خوږې دي، په دې کې د ختیځو غرونو نه سیندونه ور تویېږي، د ډېرې یخنۍ په سبب یې اوبه تل کنګل وي یوازې د تودوخې په ورځو کې یې د څو ورځو لپاره کنګل ویلي کېږي. د قمانیه سیمو ختیځ لوري ته د روسانو کلي دي، دغه سیمه د شپږم اقلیم له شمال ختیځ لوري نه له پنځمې برخې پیلېږي، د شپږمې برخې شمال ختیځ ته مخامخ د بلغاریې هېواد په منځ کې د اثل (اتل) سیند گرځي دلته دغه سیند د سهیل لوري ته گرځېدلی، د دې شپږمې برخې په شمال کې د قاف غر دی چې له ختیځ نه د لوېدیځ په لور غځېدلی دی.

د اووم اقلیم اوومه برخه

د دې اقلیم اوومه برخه کې لوېدیځ ته د یخناک د خاورې پاتې برخه ده چې د ترکانو د قام ده چې د شپږمې برخې د شمال او د دې برخې د جنوب په برابر پیل شوې او دغه قام تر شپږم اقلیم پورې اوږد پروت دی. په ختیځ کونج کې د سحرب د خاورې پاتې برخه او د منتنه د خاورې پاتې برخه پرتې دي، چې ختیځ لوري ته تر وروستۍ برخې پورې تللې دي، شمال لوري ته په وروستۍ برخه کې د قاف غر له لوېدیځه تر ختیځه پروت دی.

د اووم اقلیم اتمه برخه

د دې اقلیم اتمه برخه سهیل لوېدیځ لوري ته د منتنه له خاورې سره نښتې ده چې ختیځ لوري ته یې محفوره ځمکه ده چې دا د نړۍ له عجایبو څخه یوه ده، داسې چې په کومه سیمه کې په ځمکه کې ډېر لوی او ژور غار دی چې خوله یې ډېره لویه او پرانیستې ده او تل ته یې رسېدل ناشوني دي. په دې غار کې د ورځې دودونه ښکاري او د شپې رڼاگانې چې پر دې گواه دي چې د ننه پکې څوک اوسېږي، کله کله په دې کې یو سیند هم ښکاري چې له سهیل نه د شمال په لور بهېږي د دې برخې ختیځ لوري ته د ودانیو کنډوالې دي چې د یاجوج او ماجوج تر دېواله رسېدلې دي. په پای کې یې شمال لوري ته د قاف غر دی چې له ختیځه تر لوېدیځه غځېدلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم اقلیم نهمه برخه

د دې اقلیم په نهمه برخه کې لوېدیځ ته د خفشاخ سیمه ده چې قفجق هم ورته وایي، له دې سیمې نه د قاف غر تېر شوی دی، یانې د دې برخې په شمال کې محیط (آرام) سمندر ته نږدې راګرځي او د دې سیمې منځ ته رارسېږي. بیا د سهیل لوري ته لږ د ختیځ په لور ور کوږ شوی وړاندې درومي او د شپږم اقلیم نهمې برخې ته رسېږي او د هغو په ساره تېرېږي. همدلته په منځ کې د یاجوج او ماجوج دېوال ولاړ دی. د دې برخې په ختیځ کې د قاف غره شا ته تر سیند پورې غاړې ته د یاجوج او ماجوج سیمه ده چې سور یې لږ دی خو اوږده غځېدلې او له ختیځ او شمال نه سمندر را ایساره کړې ده.

د اووم اقلیم لسمه برخه

د دې اقلیم دغه برخه ټوله په اوبو کې ډوبه ده، دلته پر جغرافیه او د اووم اقلیم په اړه زموږ خبرې پای ته رسېږي. بېشکه چې د ځمکې په پیدایښت کې، او د شپې او ورځې په راتلو کې نښیوالو ته د دوی د خالق سترې نښې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه مقدمه

معتدل او غیر معتدل اقلیمونه، پر انساني رنګ د اوبو او هوا اغېزې، او د دوی پر زیاترو حالاتو د اوبو او هوا اغېز

دریم، څلورم او پنځم اقلیمونه معتدل دي

مونږ مخکې یادونه وکړه چې د ځمکې په وچه کې منځنۍ برخه آباده ده ځکه چې په جنوب کې تودوخه زیاته ده او په شمال کې بیا یخني. څرنګه چې تودوخه او یخني په شمال او سهیل کې یو د بل برعکس دي ځکه خو له دواړو لوریو د منځنۍ برخې په لور یخني او تودوخه په تدریج کمېږي او په طبیعي ډول اعتدال ته راځي. ځکه خو منځنۍ برخه معتدله ده نه ډېره توده او نه ډېره یخني. له همدې لامله څلورم اقلیم تر ټولو زیات معتدل دی او له هغو سره تر څنګ دریم او پنځم اقلیم اعتدال ته نږدې دي. له هغو سره نښتي دوهم او شپږم اقلیم له اعتدال نه لرې دي او لومړی او اووم اقلیم له اعتدال نه ډېر لرې دي.

په همدې دلیل دریم، څلورم او پنځم اقلیم چې په منځنۍ برخه کې دي د علومو، هنرونو، ودانیو، جامو، د غلو او مېوو تر دې چې د حیواناتو او نورو شیانو چې پکې پیدا کېږي زېرمه ده، ځکه چې همدغه منځني اقلیمونه دي چې ځانګړی اعتدال لري. د دې اوسېدونکي هم د رنګ، بدن، اخلاقو، دین آن د نبوت په تړاو منځنۍ درجه لري. نبوت د انساني اعتدال لوړه څوکه ده، پیغمبران زیاتره په همدې منځنیو اقلیمونو کې راغلي دي او په شمالي او جنوبي اقلیمونو کې د بعثت په تړاو مونږ خبر نه یو.

پیغمبران منځلاري خوښونکیو انسانانو ته لېږل شوي دي

دا چې پیغمبران او رسولان هغو خلکو ته استول شوي چې په نورو ټولو انسانانو کې هغوی د خپل خلقت او عادتونو په دلیل تر ټولو بشپړ او کامل انسانان دي. الله ج فرمایي: تاسو غوره امت یاست چې د خلکو د ګټې لپاره مو پیدا کړي یاست تر څو چې پیغمبران علیهم السلام د الله ج له لوري کوم شریعت راوړی هغه دغه خلک په خوښۍ او تلوسه ومني. دغه د معتدلو اقلیمونو اوسېدونکي ډېر د بشپړو خصلتونو خاوندان دي ځکه چې په دې اقلیمونو کې اعتدال دی، ځکه خو دغه خلک په کورونو، جامو، خوراک څښاک او کارخونو کې بشپړ منځلاري دي، پر ډېرو په تصویرونو او میناتوری کې په ښکلي هنر کې د لیدلو وړ ودانۍ جوړوي، بېلابېل وسایل او ډېر غوره او ښایسته لوښي جوړوي او په هغو په ډېر کمال او هنر ښکلا، باریکي او پاکي پنځوي، د همدوی په خاورو کې د طبیعي کانونو لکه اوسپنه، سره زر، سپین زر، مس، جستو او نورو د کار وړ شیانو پریمانه ذخیرې موندل کېږي. په سوداګریزو معاملو کې ګرانبیه فلزات (سره او سپین زر) کاروي. غرض دا چې په ټولو اړخونو کې د دې سیمو اوسېدونکیو منځنۍ لاره غوره کړې او ښې او کینې اړخ ته نه وزي. دغه خلک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د المغرب، شام (سوریه)، عراق، حجاز، هند، سند، چین او اندلس اوسېدونکي دي، هغوی ته د نږدې سيمو اوسېدونکي هم په همدې ډله کې راځي لکه انګرېزان، روميان، يونان او نور چې له هغوی سره يو ځای او يا د دوی اقليم ته نږدې ژوند کوي، دا چې عراق او شام د ټولې نړۍ په منځ کې پراته دي ځکه خو دوی په منځلاري توب کې ډېر وړاندې دي.

د نا معتدلو اقليمونو اوسېدونکي نيمه وحشي وي

هغه اقليمونه چې له اعتدال نه لرې دي لکه لومړی، دوهم، شپږم او اووم اقليمونه د هغو اوسېدونکي هم په ټولو حالتونو کې له منځلارې نه ډېر لرې وي. د هغو کورونه له خاورو او بانسونو جوړوي او خوراک يې جواري او واښه دي، د ونو له پاڼو څخه ځانونو ته جامې ګنډي او ځانونه پرې پټوي او يا پوستکي تر ځانونو رانغاړي، زياتره يې لوڅ لپړ ګرځي، د دوی د ښارونو مېوې او د هغو پوټکی هم ډېر عجيب او حيرانوونکی وي چې د اعتدال له بريده وتلی وي. د هغوی معاملې او راکړه ورکړه هم د سرو او سپينو زرو پر ځای د اوسپنې او پوټکي د سکو په واسطه تر سره کېږي. چې دوی يې د تبادلې لپاره ټاکي، د هغوی خويونه له ځناورو سره ورته وي تر دې چې د زياترو سوډانيانو په باب چې د لومړي اقليم ځايي اوسېدونکي دي ويل کېږي چې په غارونو او سمڅو کې ژوند کوي او واښه او شنه يې خوراک دی، او پر هغو ګوزاره کوي. د ځناورو په څېر وحشي وي او يو له بل سره مينه نه کوي، دوی يو بل خوري هم، د صقاليه ؤ په باب هم همدغسې ويل کېږي.

د وحشي توب لامل يې

د دې لامل دا دی څرنګه چې دغه خلک له اعتدال نه لرې دي ځکه خو يې فطرت او اخلاق له ځناورو سره ډېر ورته دي. او دوی چې څومره له منځلارۍ نه لرې وي همدومره له انسانيت څخه لرې وي. د هغوی ديندارۍ حالت هم همداسې دی، دوی نه پيغمبران پېژني نه کوم شريعت پېژني البته کوم کسان چې منځلاريو ته نږدې پراته دي لکه حبشيان په هغو کې ديندارۍ ليدل کېږي. ځکه چې دوی د يمن ګاونډيان دي چې تر اسلام د مخه هم عيسويان وو او تر ننه عيسويان دي لکه د مالي، ګوګو او تکرور اوسېدونکي چې د المغرب په ګاونډ کې دي او تر ننه مسلمانان دي. ويل کېږي چې دوی په اوومه هجري پېړۍ کې مسلمانان شوي دي. پر دې سر بېره کومو خلکو چې عيسوي دين منلی دی، لکه صقاليه (اسلاو) ترکان او انګريزان چې په سهيل او شمال کې پراته دي، له دوی پرته نور قومونه شته چې له دين نه په ټوليز ډول نا خبره او علم پکې ختم شوی دی او د دوی وضعه له انسانيت نه لرې شوې ده او حيوانيت ته نږدې دي. د الله بې شمېره مخلوق دی چې موږ پرې نه پوهېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لوستلو مو مننه کوم ـ
دا کتاب محمد زبیر شفیقي ژباړلی دی
په یو ټوک کې (۷۵۰) پاڼې دی.

عثمان غني
mohamadosmanghani@gmail.com
whatsapp : 0700217360
wordpress/osmanghanizabuli.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library